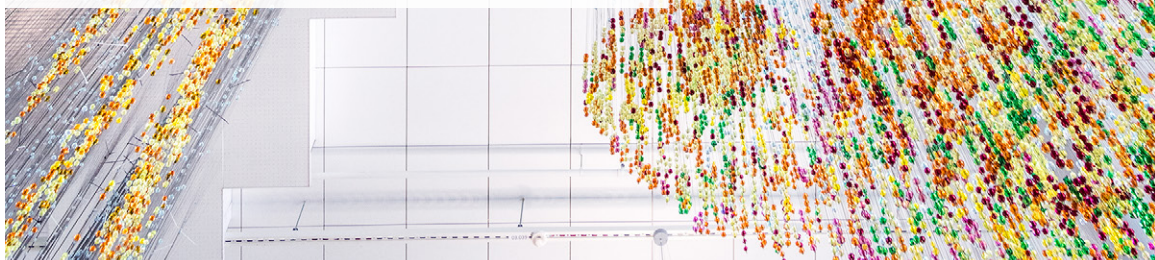

Prosentti- periaatteen käsikirja

Taiteen tilaajalle

Kannen kuva
Hanna Vihriälä:
Pohjanlumme (2018).
Saimaa Stadiumi, Mikkeli.
kuva Harri Heinonen
©Kuvasto 2019

Julkaisun toteuttajat

Miisa Pulkkinen (toim.)

Julkaisun tilaaja:
Suomen Taiteilijaseura
Rosa Kuosmanen
Aura Lehtonen
Annukka Vähäsöyrinki

Alkuperäisen julkaisun toteuttajat vuonna 2016:
Prosentti taiteelle -hankkeen ohjausryhmä
Salla Heinänen, Ornamo
Kirsi Korhonen, Suomen Taiteilijaseura
Tiina Valpola, Arkkitehtuurin tiedotuskeskus
Erja Väyrynen, Ympäristötaiteen säätiö
Yhteistyössä Henri Terho, Taiteen edistämiskeskus

Arkkitehtuurin tiedotuskeskus
Aino Salmi
Yrjö Suonto

Ornamo
Elina Perttula
Laura Uimonen
Lotta Veromaa

Suomen Taiteilijaseura
Hanna Hannus
Hanne Heinonen
Anna Nousiainen
Miisa Pulkkinen

Ympäristötaiteen säätiö
Marjukka Korhonen
Niina Rauhala

Graafinen suunnittelu Dog Design
Julkaisija Suomen Taiteilijaseura

Prosentti taiteelle -hanketta tuki opetus- ja kulttuuriministeriö.

ISBN: 978-952-9864-23-2 (nid.)

ISBN: 978-952-9864-34-8 (PDF, Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteilijalle, 2019)

ISBN: 978-952-9864-35-5 (PDF, Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle, 2019)

Sisällys

Prosenttiperiaate 4

Lukijalle 5

Miksi tilata taidetta 6

Rakennetun ympäristön taidehankintojen mallit Suomessa 7

Taideohjelma 8

Prosenttiperiaate kunnan julkisessa rakentamisessa 14

Taidevelvoite tontinluovutusehdoissa 20

Rahastomalli 24

Julkisen taiteen periaatteet 30

Sairaaloiden taideohjelmat 34

Taide kaupunkisuunnittelussa 38

Ammattilainen takaa taidehankkeen laadun 40

Tarjolla julkisen taiteen asiantuntemusta 42

Taide-, arkkitehtuuri- ja muotoilukilpailut 44

Julkinen taide ja hankintalaki 46

Integroitu taide: kuvataiteilija Maija Kovarin kokemuksia katutilan suunnittelusta 48

Missä ja miten Suomessa käytetään prosenttiperiaatetta 50

Kokemuksia taiteen käytöstä rakennushankkeissa 60

Kyselytutkimukset: suomalaiset haluavat kokea taidetta arjessaan 70

Lähteitä ja lisälukemista 73

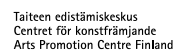
Prosenttiperiaate

Prosenttiperiaate tarkoittaa, että osa rakennushankkeen määrärahasta käytetään taiteeseen. Periaatteen toteuttamiseksi on useita rahoitus- ja toimintamalleja. Perinteisen prosenttiperiaatteen määritelmän mukaan noin yksi prosentti rakennushankkeen budjetista käytetään taiteeseen. Prosenttiperiaate voi toteutua kunnan kaavoitus- tai rahoituspäätöksenä tai se voidaan esimerkiksi asettaa tontinluovutuksen ehdoksi. Prosenttiperiaatetta voivat noudattaa myös yksityiset rakennuttajat tai taloyhtiöt. Periaate soveltuu niin uudisrakentamiseen, peruskorjauksiin ja täydennysrakentamiseen kuin infrarakentamiseen.

Prosenttiperiaatetta edistämässä

Tämä ajantasaistettu painos Prosenttiperiaatteen käsikirjasta perustuu vuonna 2015 julkaistun valtakunnallisen Prosentti taiteelle -yhteistyöhankkeen loppujulkaisuun. Prosentti taiteelle oli opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama hanke, johon osallistuivat vuosina 2014–2015 visuaalisen alan järjestöt Suomen Taiteilijaseura, Teollisuustaitteen Liitto Ornamo ja Arkkitehtuurin tiedotuskeskus sekä sittemmin lakkautettu Ympäristötaitteen säätiö. Hanke toteutettiin yhteistyössä Taiteen edistämiskeskuksen kanssa. Prosentti taiteelle -hanke tähtäsi taiteen prosenttiperiaatteen juurruttamiseen osaksi suomalaista rakentamiskulttuuria ja päätöksentekoa. Tavoitteen saavuttamiseksi hanke tuotti prosenttiperiaatteen tietoa ja esittelymateriaaleja, teki vaikuttamistyötä sekä järjesti koulutuksia ja tapahtumia taiteen tilaajille, rakennetun ympäristön asiantuntijoille ja taiteilijoille. Kymmenellä Suomen paikkakunnalla toteutettiin taidehanke osana taideasiantuntijuuden pilotointia.

Ajantasaistetun painoksen on toimittanut alkuperäisen käsikirjan toimittaja Miisa Pulkkinen Suomen Taiteilijaseuran toimeksiannosta.

Lukijalle

Prosenttiperiaate on taiteen rahoitusmalli, jonka suosio kasvaa Suomessa vahvasti. Periaate on vanha kansainvälinen käytäntö, joka on Suomessakin tunnettu jo lähes sadan vuoden ajan. Prosenttiperiaatteen uutta kukoistusta ja mallin pitkäikäisyyttä selittää sen selkeys.

Yksinkertaisimmillaan prosenttiperiaate tarkoittaa, että rakennushankkeen määrärahasta lasketaan prosentin osuus, jolla taideteos tai -teokset hankitaan.

Prosenttiperiaate on selkeyden lisäksi joustava rahoitusmalli. Suomessa on 2000-luvulla kehittynyt uusia tapoja tilata julkista taidetta, kuten taidehankintojen rahastomalli, kaavoitukseen kytketyt taideohjelmat ja koko kaupungin tai kunnan kattavat julkisen taiteen periaatteet, jotka usein yhdistävät erilaisia taiteen hankkimisen malleja. Tässä käsikirjassa prosenttiperiaate käsitetään sekä poliittisena periaatepäätöksenä että laajempaan kattokäsitteenä, sillä eri mallien taustalla on sama ajatus: tavoite on luoda parempaa rakennettua ympäristöä laadukkaana arkkitehtuurin, muotoilun ja taiteen avulla. Toki kullakin rakentamisen ja taiteen yhdistävällä konseptilla on myös eronsa ja ominaispiirteensä, joita tässä julkaisussa vertaillaan.

Prosenttiperiaatteen käsikirjan ensimmäinen painos julkaistiin vuonna 2015 valtakunnallisen Prosentti taiteelle -yhteistyöhankkeen loppujulkaisuna. Tavoitteena oli koota sekä taiteen tilaajille että taiteilijoille käytännölliset oppaat, jotka esittelevät yleisimmät Suomessa käytetyt taiteen rahoittamisen mallit ja taiteen tilaamisen tavat. Käsikirjan kääntöpuolella on Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteilijalle, joka käsittelee julkisen taidehankkeen prosesseja taiteilijan näkökulmasta.

Julkisen taiteen suosio on kasvanut entisestään sitten käsikirjan ensimmäisen painoksen julkaisun. Kaupungeissa ja kunnissa on kehittynyt nopeasti uusia taiteen ja rakentamisen yhdistäviä toimintamalleja. Aalto-yliopisto ja Turun ammattikorkeakoulu ovat sitoutuneet prosenttiperiaatteen rakentamisesseen ensimmäisinä korkeakouluina.

Valtiollisesti prosenttiperiaatteen edistäminen on saanut uudet suuntaviivat, kun opetus- ja kulttuuriministeriön asettama prosenttiperiaatteen ohjausryhmä julkaisi työnsä päätteeksi kaikkiaan 12 suositusta prosenttiperiaatteen edistämiseksi vuonna 2017. Niiden perusteella Taiteen edistämiskeskus on saanut pysyvemmän roolin prosenttiperiaatteen edistämässä Suomessa. Tämän päivitetyn käsikirjan tavoitteena on kattaa ajantasaiset julkisen taiteen ilmiöt Suomessa.

Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle on suunnattu taiteesta innostuneelle rakentamisen ammattilaiselle ja päättäjälle, kuten kunnanvaltuutetulle, kaavoittajalle, arkkitehdille tai rakennusyhtiön edustajalle. Toivomme, että käsikirja herättää kiinnostuksen prosenttiperiaatetta kohtaan ja virittää innostuksen uusiin taidehankkeisiin.

Helsingissä kesällä 2019
Suomen Taiteilijaseura

Miksi tilata taidetta

Taiteella on monia hyötyjä rakennetussa ympäristössä. Se on rakentamisessa laatutekijä, ja tutkimusten mukaan suomalaiset haluavat julkista taidetta arkeensa.

Suomalaiset haluavat nähdä taidetta arkisissa ympäristöissään, kertovat kyselytutkimukset (Prosentti taiteelle -hanke 2014 ja Suomen Taiteilijaseura 2016). Uusimman tutkimuksen mukaan 75 % suomalaisista haluaa taideteoksia asuinalueille, kouluihin, kirjastoihin ja työpaikoille. 79 % on sitä mieltä, että taide parantaa ympäristön viihtyisyyttä sekä turvallisuutta ja 67 % vastaajista uskoo, että taide nostaa asuinalueen sekä kiinteistön arvoa.

Kotikaupungin tai -kunnan julkinen taide on asukkaille tärkeää. Suurista kaupungeista julkisen taiteen arvostus on suurinta Oulussa, jonka asukkaista 83 % haluaa taidetta arkeensa. Oulu on yksi prosenttiperiaatteen edelläkävijöistä Suomessa. Samoin esimerkiksi katutaiteeseen erikoistuneella Vantaalla asukkaista 78 % haluaa juuri tätä taiteenlajia arkiympäristöönsä.

Taide on rakentamisen laatutekijä. Rakennetun omaisuuden tila ROTI 2019 -julkaisu kannustaa huomioimaan taitavan suunnittelun ja taiteen mahdollisuudet teknillistaloudellisten tavoitteiden rinnalla, kun tavoite on tuottaa kestävä, laadukasta ja elämyksellistä ympäristöä. ROTIn asiantuntijat arvioivat suomalaisen muotoilun ja taiteen ammattikunnan erittäin ammattitaitoiseksi ja kunnianhimoiseksi.

Aivan kuten esimerkiksi rakenne-, sähkö- tai automaatio suunnittelussa, myös taidehankkeissa ammattilaisen käyttäminen takaa onnistuneen lopputuloksen. Arkkitehdille taiteilija tai muotoilija on luonteva yhteistyökumppani, jonka työ perustuu arkkitehtuurin tavoin visuaaliseen kieleen. Taiteilijan valintaan on tarjolla apua. Etenkin laaja taidehanke onnistuu parhaiten, kun siitä vastaa tai siinä konsultoi julkisen taiteen asiantuntija, kuten taidekoordinaattori. Taiteilijapankit esittelevät julkisen taiteen osaajia, ja taide- tai muotoilukilpailun järjestämisessä auttavat visuaalisen alan järjestöt.

Taide kuuluu kiinteästi suomalaiseen rakennettuun ympäristöön. Taidetta voi olla rakennuksissa itsenäisinä teoksina tai rakenteisiin integroituna ja sitä voi olla rakennusten välitiloissa, kaduilla, aukioilla sekä puistoissa. Taide auttaa luomaan uudelle alueelle identiteettiä, ja teoksista muodostuu nopeasti yhteisiä maamerkkejä. Julkinen tai muissa yhteisissä paikoissa sijaitseva taide on erityisen saavutettavaa, koska se on kenen tahansa saavutettavissa ilman pääsymaksuja ja aukioloaikoja. Taide on aina osoitus arvostuksesta yhteistä ympäristöä kohtaan.

Rakennetun ympäristön taidehankintojen mallit Suomessa

Taideohjelma

- yleissuunnitelma taiteen käytöstä rakennuskohteessa tai tietyllä alueella
- voi olla joko ohjeellinen tai velvoittava
- asettaa tavoitteet taiteen toteutukselle sekä taiteen hankinta- ja rahoitustavoille

Prosentti rakennuskustannuksista taiteeseen

- kunnallinen päätös prosenttiperiaatteen noudattamisesta julkisessa rakentamisessa ja peruskorjauksessa
- kunta päättää käyttää noin yhden prosentin rakennuskustannuksista taiteeseen
- Suomessa vakiintunein tapa toteuttaa prosenttiperiaatetta
- kunta voi noudattaa prosenttiperiaatetta joko kaikessa rakentamisessa tai tapauskohtaisesti

Taidevelvoite tontinluovutusehdoissa

- taiteen rahoittamisen ja tilaamisen tapa, jossa kunnan tai kaupungin prosenttiperiaatepäätöstä toteuttaa käytännössä rakennuttaja
- velvoittaa rakennuttajan sitoutumaan taideteosten toteuttamiseen
- velvoittavaa taidekaavaa suppeampi mutta yhtä sitova malli

Rahastomalli

- rakennuttajilta kerätään määrätty osa rakennuskustannuksista yhteiseen rahastoon
- käytössä yleensä aluehankkeissa
- osuus voidaan määrittää esimerkiksi tietyksi euromääräksi rakennusoikeuden kerrosneliometriä kohden
- alueen rakennuttajat osallistuvat taidehankkeisiin kerryttämällä yhteistä rahastoa, jonka varoista taideteokset hankitaan
- mahdollistaa prosenttiperiaatteen laajentamisen esittäviin taiteisiin, sillä rahastosta voidaan rahoittaa myös erilaisia kulttuuritapahtumia

Julkisen taiteen periaatteet

- tunnetaan paikoin myös nimillä taideohjelma tai julkisen taiteen strategia
- asiakirja, joka määrittelee taiteen rahoittamisen ja toteuttamisen sekä ylläpidon tavat kaupungissa
- voi sisältää kaikki edellä mainitut taidehankintojen mallit, joita sovelletaan eri tavoin kohteesta riippuen
- määrittelee poikkihallinnolliset prosessit, joilla taidetta toteutetaan ja ylläpidetään
- voi olla ehdotus julkisen taiteen kehittämiseksi tai velvoittavat periaatteet

Taideohjelma

Taideohjelma on alue- tai kohdekokonaisuutta varten laadittu suunnitelma, jossa määritellään taiteen toteuttamisen ja rahoittamisen tavat.

Taideohjelma on suunnitelma siitä, miten suunnittelualueelle tai -kohteeseen toteutetaan taidetta ja miten taidehankinnat rahoitetaan. Taideohjelma kertoo myös, kuinka tilaajien, rakennuttajien, arkkitehtien, erikoisalojen suunnittelijoiden, taiteilijoiden ja muotoilijoiden sekä käyttäjien yhteistyö toteutetaan. Aluerakentamisessa taideohjelma laaditaan yleensä kaavoituksen yhteydessä osayleiskaava- tai asemakaavavaiheessa.

Taideohjelma voi olla joko ohjeellinen tai velvoittava

Ohjeellinen taideohjelma

- Asemakaavan liitteeksi voidaan laatia ohjeellinen taideohjelma, joka ei velvoita myöhempää suunnittelua tai rakentamista.

Velvoittava taideohjelma

- Taideohjelma on velvoittava, jos siinä kirjatut ohjeet liitetään tontinluovutusehtoihin tai ohjelman noudattamisesta sovitaan muulla tavoin kunnan ja alueen tai kohteen rakennuttajien kesken.

Taideohjelma on laaja ja yksityiskohtainen asiakirja, jossa määritellään taidehankkeen tavoitteet, hankintatavat ja niiden periaatteet, yhteistyön tavat ja mallit, mahdolliset taiteen teemat, paikat, näkymien suunnat, taiteen huollon ja ylläpidon vastuut sekä muut taloudelliset seikat. Taideohjelma laaditaan tyypillisesti pitkäkestoiseen ja laajaan rakennushankkeeseen, kuten uudelle asuinalueelle, jonka valmistuminen voi kestää kymmeniä vuosia. Usein taideohjelma laaditaan tukemaan uuden asuinalueen ilmettä ja identiteettiä. Taiteen tavoitteet ja teemat liittyvät tyypillisesti koko alueen luonteeseen, ja taideohjelmassa huomioidaan alueen erityispiirteet, käyttö, historia ja asemakaavan asettamat reunaehdot.

Taideohjelma toteutuu parhaiten, kun sen toteuttamisesta vastaa monialainen ja -ammattilinen taidetyöryhmä. Monialaisuus takaa, että kunnan eri sektorit, kuten kulttuuri- ja tekninen toimi sekä kunnallisten palveluyhtiöiden edustajat, tulevat kaikki kuulluiksi taidehankintojen prosessissa, ja kullakin on selvä ymmärrys omasta roolistaan. Taidetyöryhmän vastuutaho voi olla esimerkiksi taidemuseo, jos sen vastuulla on teosten hankinta ja ylläpito.

Taideohjelmat Suomessa

Taideohjelmia on Suomessa laadittu 2000-luvulta lähtien, ja niitä on toteutettu yhä kiihtyvällä tahdilla kohti 2010-luvun loppua. Uusimpia taideohjel-

mia ovat muiden muassa Porvoon Länsirannan, Tuusulan Rykmentinpuiston ja Lahden Ranta-Kartanon taideohjelmat.

Kaikkiaan taideohjelmia on Suomessa laadittu jo joitain kymmeniä. Viime vuosina taideohjelmat ovat laajentuneet entisestään koko kaupungin tai kunnan kattaviksi periaatteellisiksi ohjeiksi julkisesta taiteesta erotuksena 2000-luvun alun aluekohtaisiin taideohjelmiin. Esimerkiksi 2018 valmistunut Mikkelin taideohjelma on opas julkisen taiteen toteutukseen koko kaupungin alueella. Samoin Jämsän taideohjelma kattaa koko kaupungin julkisen taiteen. Näistä ohjelmista, joita kutsutaan myös julkisen taiteen periaatteiksi, kerrotaan omassa luvussaan.

Monen taideohjelman tärkeänä referenssinä mainitaan Helsingin Arabianrannan alue, joka on suomalaisen prosenttiperiaatteen uuden nousun merkkikohta. Arabianranta rakennettiin vuosina 2000–2015, ja hankkeen taidekoordinaattorina toimi arkkitehti, taiteen tohtori Tuula Isohanni. Monet kotimaiset taiteen ja rakentamisen yhdistävät mallit ja käytännöt saivat alkunsa Arabianrannan taideohjelman toteutuksesta.

Kuopion Saaristokaupungin Taiteen kaava oli valmistuessaan vuonna 2007 ensimmäisiä laajoja, asemakaavan rinnalle toteutettuja kulttuurin ja taiteen yleissuunnitelmia Suomessa. Taiteen kaavan laatimisesta vastasi arkkitehti SAFA Heikki Lamusuo Partanen & Lamusuo Oy:stä, ja monialaiseen työryhmään kuului edustus kaupungin eri toimialoilta sekä rakennushankkeen muista toimijoista. Taiteen kaava oli syntyessään uudenlainen toimintamalli taidehankkeiden toteuttamiseksi. Erityistä oli, että taide on sisällytetty suunnitteluun jo kaavoitusvaiheessa. Taiteen kaavan ansiosta Saaristokaupunkiin syntyi SaaristoGalleria – viisi taideteosta, joista on muodostunut keskeisiä paikallisia maamerkkejä.

Seuraavassa esitellään tarkemmin Tampereen Vuoreksen, Lahden Ranta-Kartanon ja Sipoon Nikkilän taideohjelmat, joissa yhdistyy tyypillisiä 2010-luvun taiteen ja rakentamisen yhdistämisen käytäntöjä.

Tampereen Vuoreksen taideohjelma

Vuores on Tampereen ja Lempäälän rajalla sijaitseva uusi asuinalue, jonka rakentaminen alkoi 2010. Alue valmistuu arviolta vuonna 2025, ja 2019 siellä oli lähes 3 000 asukasta. Alueen taidetta on suunniteltu vuodesta 2005 alkaen. Taideohjelmia ja niiden hankesuunnitelmia on valmistunut useita vuodesta 2006 lähtien, ja niitä on myös päivitetty kaavoituksen ja rakentamisen edetessä. Tampereen kaupunki on kilpailuttanut alueen taidekoordinoinnin hankintalain mukaisella tarjouskilpailulla. Julkisen taiteen asiantuntija, kuten taidekoordinaattori tai -konsultti, vastaa yhteistyön sujumisesta taiteilijan, tilaajan ja muiden rakentamisen sekä kunnallisten toimijoiden välillä. Uusimman Luonnon heijastumia -taideohjelman on laatinut Frei Zimmer Oy.

Vuoreksessa tontinluovutusehtoihin on asetettu taidevelvoite. Se tarkoittaa, että rakennuttajan on toteutettava taideteos tai -teoksia rakentamisen yhteydessä omakotitaloja lukuun ottamatta.

Vuoreksen taideohjelman tavoite on liittää taide ja luonto osaksi jokaisen asukkaan elämää. Taideohjelma integroi taiteen rakentamiseen. Se onnistuu parhaiten ja kustannustehokkaasti, kun taide on sisällytetty suunnitelmiin heti alusta alkaen.

Taideohjelma määrittelee Vuoreksen taiteen hankintakäytännöt, taiteen muodot, kunkin teoksen budjetin määräytymisen kerrosneliömetrien mukaan ja taiteen laadunvalvonnan. Taidehankkeissa sovelletaan Vuoreksen laatutase-ohjeita. Ohjeiden toteutumista valvoo laaturyhmä, johon kuuluvat hankejohtaja, rakennustarkastaja, hankepäällikkö ja tonttipäällikkö. Laaturyhmä käsittelee kaikki Vuoreksen rakennushankkeiden tontinkäyttösuunnitelmat. Laaturyhmän kokouksiin osallistuvat laaturyhmän lisäksi ko. hankkeen rakennusliike suunnittelijoineen.

Taidehankkeen prosessit on kuvattu vaiheittain taiteilijavalinnasta käyttöönottootehtäviin. Taiteen teemat on määritelty aluekohtaisesti. Esimerkiksi Mäyränmäen taide ammentaa luontoon liittyvistä uskomuksista ja kansankertomuksista.

Vuoreksessa taidetta käytetään monipuolisesti. Taideohjelma linjaa, että tilattavat taideteokset voivat olla irrallisia ja jälkikäteen asennettuja tai tiiviisti rakennukseen integroituja. Taiteen integroimisella osaksi rakenteita ja rakennusmateriaaleja tavoitellaan paitsi esteettisiä myös kustannustehokkaita ratkaisuja. Materiaaleja voivat olla perinteisempien lisäksi myös ääni ja valo, kuten Paavo Råbinän ja Jarkko Reimanin *Suojelusenkeli*-teoksessa Särkijärven sillalla. Väliaikaisilla teoksilla maisemoidaan rakennustyömaata ja tehdään siitä miellyttävämpi alueelle jo muuttaneille asukkailla.

Lahden Ranta-Kartanon taideohjelma

Vuonna 2018 valmistunut Ranta-Kartanon taideohjelma on Lahden kaupungin ensimmäinen taideohjelma. Sen on tehnyt Berry Creative kaupungin asiantuntijaryhmän ja läänintaiteilija Elisa Lientolan kanssa. Taideohjelman tavoite on luoda uudesta Ranta-Kartanon alueesta taiteen ja muotoilun avulla elinvoimainen alue, jossa ympäristönäkökulmat huomioidaan myös luovissa ratkaisuissa. Alueen kaavoituksen lisäksi suunnitelmassa on huomioitu Lahden Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma, kaupungin strategia ja brändimanaali.

Taideohjelman lähtökohtina ovat liittyminen ympäristöön Lahden keskustan ja Vesijärven ympäristön välissä, alueen rakennuskanta, näkymät ja kulkureittien solmukohtat sekä keskeisenä haasteena miellyttävän kulkureitin muodostaminen alueen läpi. Tavoitteena on tehdä houkutteleva kävely-ympäristö ja asuinalue.

Taideohjelman ydin on taidetta ohjaava konsepti, jossa luonto kohtaa rakennetun kaupungin. Ohjelma määrittelee taiteen paikat ja muodot, joita ovat rakennuksiin ja ympäristöön integroituvat teokset. Taide yhdistyy esimerkiksi huleveden käsittelyyn ehdotetussa taidehulevesikourussa. Lisäksi ohjelma ehdottaa erityisiä muotoilun ja arkkitehtuurin kohokohtia alueelle sekä väliaikaista taidetta.

Taidehankkeiden prosessit on määritelty ja aikataulutettu. Taideohjelman toteutumisesta vastaa tilaajan asettama hankintatyöryhmä, joka voi käyttää taiteilija- ja teosvalinnoissa useita keinoja: erilaisia kilpailuja, avointa portfoliohakua taiteilijoille, suoria luonnostilauksia ja Ruotsissa käytettävää luonnostilauusta usealta taiteilijalta samaan kohteeseen. Taideohjelma esittää taiteen rahoitusmalleiksi tontinluovutusvelvoitetta tai rahastomallia, jossa tietty kerrosalan mukaan määritelty rahoitusosuus talletetaan yhteiseen rahastoon.

Sipoon Nikkilän taideohjelma

Sipoon Nikkilän taideohjelma valmistui vuonna 2015 yhtenä Ympäristötaiteen säätötoimien toteuttamista, opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman Prosentti taiteelle -hankkeen pilottikohteista. Ohjelman on laatinut kuvanveistäjä Marjukka Korhonen yhteistyössä kunnan ohjausryhmän kanssa. Ohjelma määrittää, kuinka taidetta toteutetaan alueella osana taajaman kulttuuri-, kaavoitus ja kehittämistyötä.

Nikkilän taideohjelma on toteutettu kulttuurisuunnittelun eli cultural planningin keinoin. Se on Suomessa sangen uusi menetelmä, jossa alueen kulttuurinen omaleimaisuus huomioidaan laajasti ja kokonaisvaltaisesti. Tarkoitus on voimaannuttaa paikallisia yhteisöjä ja osallistumista oman asuin ympäristön kehittämiseen. Nikkilässä tätä on toteutettu kehittämällä helppoja ja luontevia osallistamismenetelmiä, kuten suunnittelupeli, jota asukkaat pelasivat avoimessa työpajassa. Pelin avulla kerättiin paljon ideoita, joista osa jalostui osaksi taideohjelmaa. Harava-kyselypalvelun

Kuvataiteilija Jaakko Pietiläisen
teos *Kutsuttuja vieraita* (2019)
Artborg 35 -rakennuksen seinässä
Sipoon Itäisessä Jokipuistossa.
KUVA Jaakko Pietiläinen

kautta kerättiin Nikkilästä kokemuksia, kuten mitä paikkoja ja ominaisuuksia asukkaat arvostavat ja miksi. Vuorovaikutus taideohjelman toteuttamisessa jatkuu Nikkilän taidetyöryhmän työssä.

Nikkilässä on käytössä oma taiteen rahoitus- ja toteutusmalli. Se määrittää taiteen paikoiksi rakennetun ja luonnon ympäristön ulkotiloista kouluihin ja päiväkoteihin. Kunnan eri hallintoaloilla taide ja kulttuuri kuuluvat osaksi asumista, liikkumisympäristöä ja ympäristörakenteita. Taiteen ja tapahtumien toteutus tapahtuu kevyellä hallintorakenteella osana normaalia virkatyötä. Mallin toteutuksesta vastaa kunnan taidetyöryhmä, jolle kulttuuripalvelut valmistelee tehtävät ja koordinoi hankkeita. Taidetyöryhmä on moniammatillinen ja se yhdistää kunnan eri hallintoalat. Työryhmä kokoontuu 6–10 kertaa vuodessa ja priorisoi toteutettavat taidehankkeet sekä tekee esityksen taiteilijavalinnoista. Työryhmä vastaa taidehankkeiden korkeasta laadusta ja taiteellisten arvojen toteutumisesta, ja työ edellyttää asiantuntemusta esimerkiksi luonnoskatselmuksista ja taiteen sisällöllisistä arvoista sekä myös valaistuksesta, infra- ja viherympäristöstä, arkkitehtuurista sekä kaavoituksesta. Varojen hallinnointiin osallistuvat kunnan talous- ja hallintopalvelut.

Taideohjelman viisi hyvää käytäntöä

- 1 Taideohjelma laaditaan mahdollisimman varhaisessa suunnitteluvaiheessa ja se kytketään kaavoitukseen.
- 2 Kaavoitukseen kytkeytyvän taideohjelman laatiminen edellyttää erityisasiantuntemusta sekä taiteesta ja sen sisällöistä että rakentamisen käytännöistä. Ulkopuolisen julkisen taiteen asiantuntijan käyttäminen on suositeltavaa, jos kaupungissa tai kunnassa ei entuudestaan ole kokemusta laajoista taidehankkeista.
- 3 Taidetyöryhmän perustaminen on hyvä tapa sitouttaa koko kunta taidehankkeisiin. Taideohjelmatyöhön osallistuu laaja ja moniammatillinen edustus kunnan eri hallintoaloilta ja muista rakentamiseen osallistuvista tahoista. Tulevat ja nykyiset asukkaat ovat tärkeä keskustelukumppani.
- 4 Taideohjelma määrittää tarkasti taiteen tilaamisen ja rahoittamisen tavat sekä kunnan eri hallintoalojen ja rakennuttajien tehtävät ja vastuut taidehankkeessa. Eri toiminnoille voidaan asettaa laatukriteerit, jotka voivat seurata rakennushankkeen yleisiä laatukriteerejä.
- 5 Etenkin pitkissä aluerakennushankkeissa taideohjelmaa on hyvä päivittää muutaman vuoden välein vastaamaan kaavoituksen ja suunnittelun etenemistä.

Prosenttiperiaate kunnan julkisessa rakentamisessa

Suomessa vakiintunein tapa toteuttaa prosenttiperiaatetta on kunnan tekemä päätös prosenttiperiaatteesta julkisessa rakentamisessa ja peruskorjauksessa. Tällöin kunta päättää käyttää noin yhden prosentin rakennuskustannuksista taiteeseen.

Prosenttiperiaate on taiteen rahoitustapa, jossa kunta päättää käyttää noin prosentin oman julkisen rakentamisensa budjetista taiteen hankkimiseen. Päätöksen prosenttiperiaatteesta tekee yleensä kaupunginhallitus tai -valtuusto. Prosenttiperiaatteeseen voidaan sitoutua kaikessa rakentamisessa tai tapauskohtaisesti suurimmissa rakennuskohteissa, kuten päiväkodeissa, kouluissa tai terveyskeskuksissa. Taiteen asiantuntijana toimii yleensä taidemuseo.

Prosenttiperiaatteen malli on ollut Suomessa käytössä jo 1960-luvulta lähtien, jolloin esimerkiksi Hyvinkään, Jyväskylän, Kemin, Kuopion, Oulun ja Tampereen kaupungit tekivät periaatepäätöksen prosenttiperiaatteen käyttämisestä rakentamisessa. Prosenttiperiaatteella on ollut 2010-luvulla vahva poliittinen tuki ja sitä edistetään sekä opetus- ja kulttuuriministeriön että Taiteen edistämiskeskuksen toimesta, mutta Suomessa ei ole ollut velvoittavaa lakia tai säännöksiä prosenttiperiaatteesta.

Prosenttiperiaate voi olla koko kunnan kattava tai kohdekohtainen

Järjestelmällisesti Suomen suurimmista kaupungeista prosenttiperiaatetta noudattavat ainakin Helsinki, Oulu ja Hämeenlinna. Kymmenissä kaupungeissa ja kunnissa prosenttiperiaatetta käytetään tapaus- ja kohdekohtaisesti. 2010-luvulla periaatteeseen on sitoutunut yhä uusia kaupunkeja ja kuntia. Taiteen edistämiskeskus on jakanut vuodesta 2014 erityisavustusta uusille prosenttiperiaatteen mukaisille taidehankkeille. Vuoteen 2019 mennessä avustuksen on saanut 73 kunnallista tai julkista tai yksityisen rakentamisen kohdetta. Avustuksen saajista merkittävä osa on kuntia, jotka sitoutuvat prosenttiperiaatteeseen ensimmäistä kertaa. Esimerkiksi vuonna 2019 avustuksen saanut Laukaa toteuttaa ensimmäisiä prosenttiperiaatehankkeitaan kouluissa. Laukaalla on ollut julkisen taiteen työryhmä vuodesta 2017.

Prosenttiperiaatteen käyttö voidaan rajata johonkin tiettyyn kunnan sektoriin. Kokkolan kulttuuri- ja sivistystoimi päätti vuonna 2012 ryhtyä noudattamaan prosenttiperiaatetta sivistystoimialan uudisrakennus- ja peruskorjauskohteissa, muiden muassa kouluissa. Taiteilija- ja teosvalinnat tekee monialainen taidehankintatyöryhmä, joka on perustanut hakujen tueksi avoimen taiteilijapankin. Taiteilijoita ja teoksia esittelevää tietokantaa voi-

daan hyödyntää kaikissa Kokkolan rakennus- ja peruskorjaushankkeissa.

Kunnallinen tai muun julkisen organisaation tekemä prosenttiperiaatepäätös on julkinen osoitus sitoutumisesta taiteen edistämiseen. Päätös koskee taidehankintojen rahoittamisen tapaa, eikä periaatekirjauksessa välttämättä määritellä, kuinka taidetta hankitaan. Hankintatavat ja muut julkiseen taiteeseen liittyvät prosessit ovat kunta- tai kaupunkikohtaisia, joskin monet hyvät käytännöt, kuten monialaisen taidetyöryhmän perustaminen, ovat levinneet ympäri maata.

Kunta tai kaupunki voi myös eri tavoin velvoittaa alueelleen rakentavia rakennuttajia sitoutumaan prosenttiperiaatteeseen, jolloin taidehankintojen rahoitus kertyy yleensä rakennuttajilta. Velvoite voidaan järjestää esimerkiksi rahastomallin kautta. Näitä taiteen hankintatapoja voidaan hyödyntää ilman prosenttiperiaatepäätöstä, mutta selkeyden ja läpinäkyvyyden takia niitä käytetään usein rinnakkain.

Seuraavassa kerrotaan, kuinka prosenttiperiaatteen pioneerikaupunki Oulu toteuttaa periaatetta käytännössä.

Prosenttitaideteoksen hankinta Oulussa

Oulun kaupunki käyttää kaikissa kaupungin uudisrakennus- ja peruskorjaushankkeissa prosenttiperiaatetta. Oulun taiteenhankintakäytännöistä kertoo seuraavassa Oulun taidemuseon kokoelma-amanuenssi Tarja Kekäläinen. ”Tärkeintä on aina saada hyvää, ajan hengessä olevaa kuvataidetta kuhunkin kohteeseen”, Kekäläinen kertoo.

1 Prosenttitaidetyöryhmä kootaan

Kun Oulussa alkaa rakennus- tai korjaushanke, Oulun Tilakeskus tai Oulun tekninen liikelaitos ilmoittaa siitä jo hankesuunnitelmavaiheessa Oulun taidemuseolle. Tilakeskus ja taidemuseo pitävät myös vuosittaisen

Oulun kuvataidetyöryhmä

Julkisen taiteen ja ulkoveistosten hoitoa varten on Oulussa perustettu kuvataidetyöryhmä vuonna 2001. Työryhmä käsittelee viher- ja katualueille sijoitettaviin ulkoteoksiin ja muistolaattoihin liittyviä hankinta-, konservointi- ja huoltoesityksiä ja antaa virallisia lausuntoja aiheista. Työryhmään kuuluu edustajat museo- ja tiedekeskus Luupista, Oulun taidemuseosta ja Oulun Teknisestä liikelaitoksesta. Näin saadaan paitsi hankittua yhteisrahoituksella uusia teoksia, myös määriteltyä selkeät vastuut huollosta, joka helposti jää hallintorakenteiden väliin.

projektiseurantapalaverin, jossa vaihdetaan tietoa tulevista projekteista. Kutakin taidehankintaa varten kootaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa kuvataidetyöryhmä. Ryhmän pysyviä jäseniä ovat Oulun Tilakeskuksen edustaja, museo- ja tiedekeskus Luupin edustaja sekä Oulun taidemuseon edustaja. Kohteen mukaan vaihtuvia jäseniä ovat kohteen arkkitehti, mahdolliset erityissuunnittelijat sekä käyttäjien edustaja, joka tuo tietoa rakennuksen käyttäjistä ja heidän tarpeistaan sekä toiveistaan. Ensimmäisessä kokouksessa prosenttitaidetyöryhmä määrittää teoksen muodon ja määräraha-aramin. Ryhmä miettii yleisellä tasolla, minkä tyyppinen teos kohteeseen haluttaisiin – sisä- vai ulkoteos? Monta pienempää vai yksi iso teos? Teoksen määräraha-arami määrittää teoksen muodon ja hankkeen kokonaisbudjetin mukaan. Prosenttiperiaate voi Oulussa käytännössä tarkoittaa summaa alle prosentista aina 1,5 prosenttiin. Esimerkiksi ulkoteoksen budjetissa on huomioitava myös perustus- ja valaistuskustannukset. Prosenttitaidetyöryhmä päättää taidehankinnan kokonaisbudjetin. Koska taidehankinnan budjetti päätetään rakennushankkeen alkuvaiheessa, ei rakennuksen lopullista budjettia ole välttämättä vielä täysin lyöty lukkoon. Taidehankinnan prosentti ei täten siis ole pois muusta rakentamisen laadusta.

2 Taiteilijavalinta

Seuraavaksi prosenttitaidetyöryhmä kokoontuu tekemään taiteilijavalinnan. Työryhmä tekee yksimielisen päätöksen kohteen taiteilijasta, ja valitsee lisäksi varalle toisen taiteilijan siltä varalta, että ensimmäinen valittu taiteilija ei voi toteuttaa tehtävää. Taidemuseon asiantuntijat ehdottavat työryhmälle muutamaa vaihtoehtoa taidehankinnan taiteilijaksi. Myös arkkitehdilla tai käyttäjän edustajalla saattaa olla mielessään ehdotus taiteilijasta tai teostyyppistä, mikä otetaan huomioon valmistelutyössä. Oulun taidemuseon ehdotukset kohteeseen valittaviksi taiteilijoiksi pyrkivät edustamaan laajasti eri

Oulun viisi hyvää käytäntöä

- 1 Tieto rakennukseen hankittavasta taideteoksesta tulee taideteoksen hankkijalle jo hankesuunnitelmavaiheessa. Myös budjetti lyödään ajoissa lukkoon.
- 2 Tehtävään valittu taiteilija saa heti tarpeellisen tiedon kohteesta ja aikataulusta, ja häntä kehoitetaan olemaan alusta asti yhteydessä arkkitehtiin ja rakennuttajaan.
- 3 Taidemuseo auttaa ja tukee taiteilijaa.
- 4 Vuotuinen projektiseurantapalaveri taidemuseon ja tilakeskuksen kesken pitää taidemuseon tietoisena tulevista hankkeista.
- 5 Kaupungin monialainen kuvataidetyöryhmä on asetettu valvomaan julkisen taiteen, ulkoveistosten ja muistolaattojen hoitoa.

Kastellin monitoimitaloon Ouluun tilattiin prosenttiperiaatehankintana kaksi teosta Tommi Grönlundilta ja Petteri Nisuselta. Teos *Vaeltajat* (2014) koostuu 356 peilistä, jotka heijastavat ulkoa tulevaa luonnonvaloa.
KUVA Aino Salmi ©Kuvasto 2019

tekniikoita ja erilaisia taiteilijoita. Teoksia on tilattu muun muassa sarjakuvataiteilijalta ja taidegraafikoilta. Mukana on myös taiteilijoita, jotka eivät aiemmin ole tehneet julkista taidetta. Yksi ehdotettavista vaihtoehtoista on yleensä paikallinen taiteilija.

3 Taiteilija saa tilauksen

Kun taiteilijavalinta on tehty, taiteilijaan otetaan yhteyttä ja hänelle kerrotaan kohteesta sekä taidehankinnan aikataulusta ja budjetista. Tämän jälkeen hänelle lähetetään kirjallista aineistoa hankkeesta. Taiteilija saa yleensä 1–2 viikkoa aikaa pohtia suostumustaan. Kun taiteilija on antanut suostumuksensa, hän saa yleensä muutaman kuukauden aikaa luonnoksen työstämiseen. Taiteilija kutsutaan prosenttitaidetyöryhmään taiteilijatapaamiseen, jossa hän saa solmittua keskeiset kontaktit arkkitehtiin, tilaajiin ja käyttäjiin. Taiteilijan tulee sen jälkeen olla oma-aloitteinen, jotta hän saa kaikki tarvitsemansa tiedot luonnoksen tekoa varten. Taiteilija pääsee luonnosta laatiesaan myös käymään rakennustyömaalla. Taiteilija laatii teosbudjetin puitteisaa teoksen tarkemman kustannusarvion, johon sisältyy myös taiteilijapalkkio. Oulun taidemuseo edellyttää, että taiteilijalla on Y-tunnus taiteilijapalkkion maksua varten. Taidemuseo toimittaa taiteilijalle kustannusarvion mallipohjan, joka helpottaa kustannusarvion laatimista.

4 Luonnoskokous

Taiteilija esittelee luonnoksen prosenttitaidetyöryhmälle, joka käy läpi hankintaa ja mahdollisesti esittää siihen huomioita. Myös teoksen kustannuslaskelmaa tarkistetaan ja varmistetaan, että siinä on huomioitu kaikki tarpeellinen.

5 Teoksen valmistaminen

Varsinainen toteutus käynnistyy, kun luonnos on hyväksytty. Päävastuu teosprosessin etenemisestä on taiteilijalla. Oulun taidemuseolla on seurantavastuu. Osapuolet pitävät toisensa ajan tasalla työn etenemisestä ja aikatauluista.

6 Asennus ja julkistaminen

Kun teos on valmis, se asennetaan paikoilleen. Kaikille uusille julkisille teoksille Oulussa pidetään julkistustilaisuus, ja teoksiin liitetään teoskyltti. Kaupunkilaiset saavat tietoa prosenttitaideteoksista suosittun verkkopalvelun, prosenttitaide.ouka.fi, kautta.

Genius loci (2018) on Kaarina-talon kirjastoon toteutettu runoteos, joka reagoi tuulen, sateen ja lämpötilan muutoksiin. Teoksen ovat toteuttaneet taiteilijaduo IC-98 (Patrik Söderlund & Visa Suonpää) sekä runoilijat Mikael Brygger ja Henriikka Tavi. KUVA Anri Veston / Kaarinan kaupunki

Taidevelvoite tontinluovutusehdoissa

Taidetta voidaan rahoittaa asettamalla tontinluovutusehtoihin taidevelvoite. Tällöin kunnan tai kaupungin tekemän prosenttiperiaatepäätöksen toteuttaminen siirtyy rakennuttajalle.

Aloite taidevelvoitteeseen tontinluovutuksen ehtona lähtee kunnan päätöksenteosta. Pohjana voi olla päätös prosenttiperiaatteesta kaikessa julkisessa rakentamisessa tai tapauskohtaisesti esimerkiksi uudella asuinalueella.

Kunta päättää alueensa kaavoituksesta, ja se voi velvoittaa rakennuttajan toteuttamaan taideteoksia rakentamiinsa kiinteistöihin tai viher- ja piha-alueille vastineeksi oikeudesta rakentaa kunnan maalle. Taidehankkeiden toteuttajia ovat rakennuttajat, ja teoksetkin jäävät yleensä valmistuvien kiinteistöyhtiöiden omaisuudeksi.

Taidevelvoitteen malli on lähtöisin Helsingin Arabianrannasta, jossa se otettiin käyttöön vuonna 2000. Helsingin kaupungin asettamalla tontinluovutusehdolla on ollut käänteentekevä vaikutus suomalaisen julkisen taiteen rahoittamiseen, sillä vuosituhanen vaihteeseen saakka julkista taidetta oli hankittu kuntiin lähinnä niiden omista budjettivaroista, teos- ja kokoelmalahjoituksia lukuun ottamatta. Sitten tontinluovutusehtoja on käytetty muiden muassa Joensuun Penttilänrannassa ja yhtenä viimeisimmistä paikkakunnista Tuusulan Rykmentinpuistossa.

Arabianranta

Helsingin Arabianrannan esimerkki osoittaa, että tontinluovutusehtoihin kirjattu prosenttiperiaate voi parhaimmillaan mahdollistaa kokonaisen taidekaupunginosan synnyn. Taide on luonut omaleimaisuutta ja erityistä identiteettiä alueelle. Helsinki päätti vuonna 1991 soveltaa prosenttiperiaatetta julkisten rakennusten ja alueiden rakentamiseen. Vuonna 2000 kaupunki laajensi prosenttiperiaatteen omien rakennushankkeidensa lisäksi koskemaan yksityisiä rakennuttajia. Prosenttiosuus oli Arabianrannassa 1–2 prosenttia hankekustannuksista.

Arabianranta on rakennettu jättömaalle, jonka Helsingin kaupunki on puhdistanut ja lujittanut uusiokäyttöön. Kaavoitus käynnistettiin 1990-luvun alussa. Uudisrakennusalueen rakentaminen alkoi vuonna 2000 ja rakennustyöt kestivät lähes viisitoista vuotta. Arabianranta oli Suomessa ensimmäinen suuri hanke, jossa taiteen hankinta käynnistettiin jo rakennusten suunnitteluvaiheessa. Teokset toteutettiin yhteistyössä arkkitehdin, rakennuttajan, taidekoordinaattorin ja muiden suunnittelijoiden kanssa. Arabianrannan taidekoordinoinnista vastasi arkkitehti, taiteen tohtori Tuula Isohanni.

Taiteilija Robert Wilsonin teos *Takka* (2012) Tapio Wirkkalan taidepuistossa Helsingin Arabianrannassa. Teos kuuluu HAM Helsingin taidemuseon kokoelmiin. KUVA Maija Toivanen / HAM

Arabianrannan taidekonsepti kehittyi rakentamisen myötä. Alueen pohjoispuolella teoksia on etenkin sisäänkäyntien yhteydessä, kun taas eteläisessä osassa taiteellinen konsepti keskittyi rakennusten välisiin ulkotiloihin, taidepihoihin. Erillisenä hankkeena toteutui yhdysvaltalaisen taiteilija Robert Wilsonin suunnittelema Tapio Wirkkalan puisto. Alueelle valmistui lopulta liki 300 taideteosta, joiden omistus ja huoltovastuu vaihtelee niin, että teoksia kuuluu paikalliselle palveluyhtiölle, taloyhtiöille ja kaupungille.

Penttilänranta

Joensuussa kaupunki on sitoutunut Penttilänrannan alueella sijoittamaan yhden prosentin osuuden omien hankkeidensa rakennuskustannuksista taidehankintoihin, ja kaupunki edellyttää yksityisten rakennuttajien osallistuvan vastaavalla osuudella taidehankintoihin omilla tonteillaan. Tämä on varmistettu kirjaamalla taidevelvoite tontinluovutusehtoihin. Joensuussa Penttilänrannan uudisalue rakentuu vanhalle saha-alueelle joen rantaan keskustan tuntumaan. Kaupunki vastaa maaperän kunnostuksen ja yleisten alueiden toteuttamisen kustannuksista, ja näiltä osin kaupunki myös noudattaa prosenttiperiaatetta taiteen hankinnassa. Alueen rakentaminen alkoi vuonna 2011 ja sen arvioidaan kestävän 25 vuotta.

Taidehankintojen toteuttamisen tueksi perustettiin Penttilänrannan taidehankintatyöryhmä PENTA, jossa on kaupungin kulttuuritoimen, teknisen viraston, Pohjois-Karjalan taidetoimikunnan, Taiteen edistämiskeskuksen ja Joensuun taiteilijaseuran edustajat. Taiteilija- ja teosvalintoja varten perustettiin taidepankki ammattitaiteilijoille. Alueen taidekoordinoinnista vastasi hankkeen alussa läänintaiteilija Hannu Aaltonen ja nykyisin Joensuun taidemuseo.

Kuvataiteilija Anssi Kasitonin veistos *Suomen tuntemattomin runoilija* voitti Joensuun kaupungin vuonna 2012 järjestämän kutsukilpailun, jossa haettiin teosehdotusta Penttilänrannan alueelle. Ehdokkaat kutsukilpailuun etsittiin Penttilänrannan taiteilijapankista. KUVA Hanna Hannus ©Kuvasto 2019

Rahastomalli

Niin kutsuttu rahastomalli yleistyy Suomessa asuinalueiden rakentamisessa. Mallissa alueen rakennuttajat osallistuvat taidehankkeisiin kerryttämällä yhteistä rahastoa, jonka varoista taideteokset hankitaan. Rahastomalli mahdollistaa prosenttiperiaatteen laajentamisen muille taiteenaloille, sillä rahastosta voidaan rahoittaa myös erilaisia kulttuuritapahtumia.

Rahastomallissa alueen rakennuttajilta kerätään määrätty osa rakennuskustannuksista yhteiseen rahastoon. Rahoitusosuus voidaan määrittellä esimerkiksi rakennettavan kerrosalan kautta. Rahastosta voidaan kustantaa alueelle sekä pysyviä että väliaikaisia taideteoksia. Rahastomalli mahdollistaa prosenttiperiaatteen laajentamisen myös muille taiteenaloille ja kulttuuritapahtumiin.

Rahastomalli rinnastuu taidevelvoitteeseen tontinluovutusehtona sillä erotuksella, että rakennuttaja ei yleensä vastaa taideteosten tilaamisesta tai toteuttamisesta. Rahastoa hallinnoi yleensä kaupunki tai sen alainen palveluyhtiö, jolla on myös päätäntävaltaa toteutettavista taideteoksista. Päätöksentekoon osallistuu usein taidetyöryhmä, paikallinen taidemuseo tai tehtävään palkattu julkisen taiteen asiantuntija. Rahastomallin käyttöön liittyy usein taideohjelma, joka määrittelee taidehankintojen kokonaisuuden teemat, reunaehdot ja toteuttamisen tavat kohteessa. Rahastomallin avulla asuinalueelle voidaan hankkia isoja, yleisille alueille sijoituvia taideteoksia sen sijaan, että kukin taloyhtiö toteuttaisi omat teoksensa. Mallia käytettäessä tulee hyvissä ajoin miettiä ja sopia, kuka taideteokset omistaa ja kuka niitä huoltaa.

Rahastomalli yleistyy aluerakentamisessa. Suurista rakennushankkeista sitä sovelletaan 2010-luvun lopulla muiden muassa Helsingin Kalasatamassa, Jyväskylän Kankaalla, Porvoon Länsirannassa ja Tuusulan Rykmentinpuistossa.

Helsingin Kalasatama

Kalasataman alueelle Helsinkiin nousee vuoteen 2030 mennessä noin 20 000 henkilön asuinalue. Kalasataman alueelle hankitaan taidetta rahastomallilla niin, että rakennuttajat maksavat ympäristötaidemaksua 10 euroa kerrosneliömetriltä. Yksin REDIn kauppakeskuksen ja kahdeksan sitä ympäröivän tornitalon taidebudjetti on noin kaksi miljoonaa euroa. REDIn taideohjelmasta ja -koordinoinnista vastasi taiteilija, arkkitehti Kaisa Berry (Berry Creative). Helsingin kaupungin ohjaamassa Kalasataman ympäristötaidehankkeessa hankittavasta taiteesta 70 prosenttia tulee olemaan pysyviä taideteoksia, 15 prosenttia väliaikaista taidetta sekä 15 prosenttia tapahtumia. Kalasatamassa on järjestetty teosten hankkimiseksi myös taidekilpailuja. Hankkeen taiteen asiantuntemuksesta vastaa Helsingin taidemuseo HAM.

Taiteilija Jenni Ropen mobile-veistokset *Mobile W* ja *Mobile E* (2018) on sijoitettu Helsingin Kalasataman Terveystieteiden ja hyvinvointikeskuksen valoauloihin.
KUVA Aleksii Poutanen
©Kuvasto 2019

Jyväskylän Kangas

Kankaan teollisuusalue Jyväskylässä saneerataan vuoteen 2040 mennessä noin 5 000 asukkaan ja 2 000 työpaikan alueeksi. Kankaan alueella taidetta toteutetaan koko rakentamisvaiheen ajan. Alueen rakennuttajilta kerätään varoja rahastoon, jolla rahoitetaan alueen taideteokset sekä alueen tapahtumia pitkällä aikavälillä. Kankaan alueella on otettu käyttöön oma käsite: prosenttikulttuuriperiaate. Noin yksi prosentti Kankaan tontinmyyntituloista, maankäyttömaksuista ja rakentamisen kustannuksista ohjataan Kankaan pysyvään ja väliaikaiseen taiteeseen sekä lisäksi kulttuuritapahtumiin. Summaksi kertyy viidentoista vuoden aikana yhteensä noin 5 miljoonaa euroa.

Kankaan palveluyhtiö Oy on palkannut alueelle taidekoordinaattorin ja kulttuurituottajan. Palveluyhtiö omistaa alueelle toteutettavat teokset. Kankaan alueen asukkaat ovat mukana taiteen toteutuksessa, ja alueella nähdään perinteisten taideteoshankintojen lisäksi myös tilapäistä ja esittävää taidetta, kuten teatteria, sirkusta ja elokuvaa. Kankaan alueen lähtökohtana on ollut kaupunkien elinvoimaiseen kehittämiseen liittyvä cultural planning -malli.

Kankaalle laaditaan useita taiteen yleissuunnitelmia sitä mukaa kun kaavoitus etenee. Ensimmäisenä on valmistunut Piippurannan yleissuunnitelma, jonka on laatinut taidekoordinaattori ja kuvataiteilija Kirsi Pitkänen (Art Impact). Suunnitelma sisältää sekä pysyviä että väliaikaisia teoksia.

Porvoon Länsiranta

Länsirannan asuinalue rakentuu kaupungin keskustan tuntumaan arviolta vuoteen 2035 mennessä. Vuonna 2014 valmistuneen Porvoon Länsirannan taideohjelman tavoite on tukea alueen korkealaatuisen rakentamisen tavoitteita, tuoda taide osaksi kaupunkirakentamista ja luoda alueen kehityssuunnitelmia tukevia yhteistyömuotoja. Ohjelman ovat toteuttaneet Frei Zimmer Oy:n Tuula Lehtinen ja Heini Orell yhteistyössä kaupungin kaavoitus- ja kulttuuri-toimen kanssa.

Länsirannan taideohjelma toteutetaan yhdessä rakennusliikkeiden ja rakennuttajien kanssa. Taidevelvoite liittyy tontinluovutusehtoihin, joissa on määriteltä rakennusoikeuteen sidotun taidevelvoitteen suuruus: 20 euroa kerrosneliöltä. Yhteensä taiderahaa arvioidaan kertyvän noin 2,4 miljoonaa euroa.

Rahoitusta hallinnoi taiderahasto, jolle Porvoon kaupunki nimittää ohjausryhmän. Rahaston ohjausryhmästä muodostetaan edelleen taiteenhankintaryhmä, johon kuuluvat Porvoon edustajien lisäksi Porvoon taiteilijaseuran nimittämä taiteilijajäsen ja ohjausryhmän valitsema koordinaattori. Taiteenhankintaryhmä nimittää kuraattorin, joka toimii ryhmän asiantuntijana muttei varsinaisena jäsenenä. Kaikkien toimijoiden roolit, vastuut ja tehtävät on

Kuvanveistäjä Villu Jaanison teos *Norsu* (2018) sijaitsee Jyväskylän Kankaan alueella. KUVA Matti Häyrynen ©Kuvasto 2019

määritelty yksityiskohtaisesti taideohjelmassa sekä kaupungin että rakennuttajan näkökulmasta. Esimerkiksi taiteilijavalinnassa prosessi eroaa siten, että kaupungin maalle tulevan teoksen toteuttajan valitsee taiteenhankintaryhmä kuraattorin ehdottamien vaihtoehtojen pohjalta, kun taas yksityiselle tontille tulevan teoksen taiteilijan päättää rakennusliike kuraattorin esittämien vaihtoehtojen pohjalta.

Tuusulan Rykmentinpuisto

Hyrylän varuskunta Tuusulassa lakkautettiin vuonna 2007, ja asuinalueen suunnittelu alueelle alkoi vuotta myöhemmin. Osayleiskaava hyväksyttiin 2012 ja se tuli lainvoimaiseksi 2014. Asemakaavaluonnos valmistui 2013. Rykmentinpuistoon rakennetaan koti 15 000 asukkaalle.

Tuusulalla ja Hyrylällä sen osana on vahva kulttuuri- ja taidehistoria, jota Rykmentinpuistossa halutaan korostaa.

Taiteen sijoittamisesta alueelle on laadittu vuonna 2015 yleissuunnitelma, jossa tunnistettiin erillisiä taidekokonaisuuksia. Taide sijoittuu alueen infrarakenteisiin, katu- ja puistoalueille, joista tehdään taiteen avulla tavanomaista korkeatasoisempia. Rahastomallia Tuusulassa toteutetaan niin, että tontinostajat maksavat tontinluovutuksen yhteydessä myyntihinnan lisäksi kolmen prosentin suuruisen taideran, jonka vastineeksi kunta luovuttaa rahastoon summan, joka vastaa puoltatoista prosenttia myyntihinnasta. Taiderahastoa ylläpitää Tuusulan kunta. Kunta arvioi, että vuoteen 2033 mennessä taiderahaa on kertynyt rahastoon yli kolme miljoonaa euroa.

Taidehankkeen budjetista ja taiteilijavalinnoista vastaa moniammatillinen taideohjelman ohjausryhmä, jossa on edustajat kunnan eri hallinnonaloilta. Ohjausryhmä valitsee koordinaattorin, jonka vastuulla on julkisen taiteen asiantuntemus ja taidehankkeiden toteutus.

Taiderahastojen kolme hyvää käytäntöä

- 1 Rahastomalli sopii laajoihin ja pitkäkestoisin rakennushankkeisiin, kuten aluerakentamiseen. Sen avulla voidaan suunnitella alueen taide- ja kulttuuritarjontaa pitkäjänteisesti ja varojen ansiosta voidaan rahoittaa sekä väliaikaisia että pysyviä taide-teoksia ja tapahtumia.
- 2 Rakennuttajien ja rakennusliikkeiden maksut rahastoon perustuvat useimmiten rakennusoikeuden kerrosneliömäärään.
- 3 Rahastomalli on tapa rahoittaa taidehankintoja, ja se tarvitsee tuekseen päätökset ja ohjeet taidehankkeen toteuttamisesta. Rahaston varojen käyttöä ohjaa yleensä taideohjelma, jossa määritellään tarkasti taidehankkeen vastuutahot ja kunkin tehtävät niin kunnan tai kaupungin kuin rakennuttajan ja rakennusliikkeen osalta. Myös taidehankkeen ohjausryhmät tai työryhmät ovat tyypillinen tapa organisoida taidehankkeen toteutus.

Vuonna 2009 valmistuneessa Hämeenlinnan maakunta-arkistossa graafisella betonilla toteutettu taide on keskeinen osa arkkitehtuuria ja rakennuksen julkisivua. Arkkitehti Markku Komonen (Arkkitehdit Heikkinen-Komonen) ja taiteilija Aimo Katajamäki ovat työskennelleet tiiviissä yhteistyössä. KUVA Aino Salmi

Julkisen taiteen periaatteet

Julkisen taiteen periaatteet on asiakirja, joka määrittelee taiteelle asetetut tavoitteet ja keinot, joilla niihin päästään. Painotus on usein poikkihallinnollisissa prosesseissa ja niiden kehittämisessä, sillä julkinen taide koskettaa kaupungissa useita eri hallinnonaloja ja ammattilaisryhmiä.

Useat Suomen kaupungit ovat viime vuosina laatineet julkisen taiteen periaatteet, jotka määrittelevät kattavasti julkisen taiteen roolin ja taiteen rahoittamisen sekä toteuttamisen tavat koko kaupungin alueella. Periaatteita kutsutaan paikoin myös julkisen taiteen strategioiksi tai taideohjelmiksi, mutta aluerakentamisen taideohjelmissä ne eroavat laajuutensa suhteen.

Julkisen taiteen periaatteet määrittelevät yksityiskohtaisesti, kuinka kaupunki käsittää julkisen taiteen alueellaan, mitkä tahot julkisesta taiteesta vastaavat milläkin hallinnonalalla ja usein myös erilaiset taiteen hankkimisen sekä rahoittamisen mallit. Myös taiteen tavoitteet ja toteuttamisen tavat voidaan määritellä strategisesti. Taiteen sisältöjä ja teemoja käsitellään usein kaupunginoso- tai kohdekohtaisesti, sillä koko kaupungille voi olla hankalaa sekä tarpeetonta määritellä yhtenäistä linjausta. Periaatetyön kimmokkeena on lähtökohtaisesti halu kehittää ja lisätä kaupungin vetovoimaa sekä asukkaiden että satunnaisempien kävijöiden silmissä.

Periaatteissa yhdistyvät tässä käsikirjassa edellä esitellyt taidehankintojen mallit niin, että kaupunki voi samanaikaisesti käyttää prosenttiperiaatetta, taidevelvoitetta tontinluovutusehdoissa, taideohjelmia ja rahastomallia – kutakin erikseen määritellyissä tarkoituksissa. Eri hankinta- ja rahoitusmalleja voidaan harkita tapauskohtaisesti ja niiden reunaehdot on määriteltävä periaatteissa. Taidehankintojen lähtökohtana voi olla prosenttiperiaate, jota toteutetaan aluerakentamisessa taidevelvoitteen sekä rahastomallin kautta, kun taas esimerkiksi katutaidetta toteutetaan kaupungissa oman taideohjelmansa mukaisesti. Erilaisten ja eri laajuisten taidehankkeiden toteuttaminen sujuu järjestelmällisesti ja kustannustehokkaasti, kun niiden peruseriaatteet ja prosessit ovat tiedossa jo ennen suunnittelun aloittamista.

Usein jo julkisen taiteen periaatteiden laatimiseen osallistuu edustus kaupungin eri hallinnonaloilta. Mukana voi olla teknisen toimen kaavoittamisen, maankäytön ja kaupunkisuunnittelun ammattilaisia, sivistystoimen kulttuuripalveluiden ja museotoimen edustajia sekä esimerkiksi kaupunginpuutarhuri. Kaikki nämä viranhaltijat voivat kohdata julkisen taiteen hankkeita työssään ja kaikki he tarvitsevat selkeät suuntaviivat työnsä menestyksekkääseen toteuttamiseen. Julkisen taiteen periaatteet laatunut työryhmä saatetaan vakinaistaa kaupungin julkisen taiteen ohjausryhmäksi tai sellaisen perustamista voidaan esittää strategiassa.

Kuvanveistäjä HC Bergin valoteos *Valon kehrä* (2010) vaihtaa värejä. Seitsemänmetrinen teos on sijoitettu Pellavantorille Tampellan alueelle. KUVA Jari Kuusenaho / Tampereen taidemuseo

2010-luvun lopulla julkisen taiteen periaatteet ovat julkaisseet Tampere, Mikkelä, Jämsä ja Espoo – osa taideohjelman tai strategian nimellä. Julkinen taide kuuluu olennaisesti myös esimerkiksi Helsingin kaupunkistrategiaan. Julkisen taiteen strategia on myös esimerkiksi Aalto-yliopistolla, joka soveltaa prosenttiperiaatetta rakentamisessa. Seuraavassa esitellään tarkemmin Tampereen ja Mikkelin toimintamallit.

Tampereen kaupungin julkisen taiteen periaatteet

Tampereen julkisen taiteen periaateasiakirja hyväksyttiin vuonna 2016. Periaatteiden soveltamisala on laaja: taiteen käyttö, hankintatavat ja sisällyttäminen rakennushankkeisiin ja kaupunkisuunnitteluun. Periaatteet laati työryhmä, jossa oli mukana muun muassa apulaispormestareita, keskeisten hallinnonalojen johtajia, taidemuseon johto ja Taiteen edistämiskeskuksen läänintaiteilija.

Asiakirjan tarkoitus on määrittellä taiteen käytön ja hankinnan menettelytavat niin, että ne tulevat järjestelmällisesti huomioitua kaupungin päätöksenteossa. Periaatteet määrittelevätkin yksityiskohtaisesti ja kattavasti kaikki tahot, joiden tehtävät liittyvät julkiseen taiteeseen Tampereella. Samalla asiakirja esitti perustettavaksi julkisen taiteen ohjausryhmän JURYn, joka toimii taiteen asiantuntijaelimenä kaupunginhallituksen sekä kaupunkikuvatoimikunnan päätöksenteossa, tekee esityksiä taideohjelmista, asettaa vastuuhenkilöt taidehankkeille sekä määrittelee kärkihankkeet, joissa järjestetään taidekilpailu. JURYyn kuuluvat sivistys- ja kulttuurilautakunnan puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja, lautakunnan kulttuuriasioista vastaava valmistelija, edustajat Tampereen tilakeskuksesta, kaupunki- ja infrasuunnittelusta, Tampereen Taiteilijaseurasta, Tampereen taidemuseosta sekä sosiaali- ja terveyspalveluista.

Asiakirja linjaa Tampereen julkisen taiteen soveltamistavat viidellä soveltamisalalla: kaupunki- ja infrasuunnitteluhankkeissa, julkisessa ja yksityisessä rakentamisessa, tilapäisenä tapahtumana tai hankkeena sekä taidekokoelmen esilläpitoon. Kullakin prosessilla on vastuutahonsa päätösten, toteutuksen ja ylläpidon osalta.

Mikkelin taideohjelma

Mikkelin taideohjelma julkaistiin vuonna 2018, ja se kuvaa kaupungille laadittuja julkisen taiteen toteutusperiaatteita. Ohjelma on kirjoitettu käytännölliseksi oppaaksi, jota voivat noudattaa etenkin kaupunkisuunnittelun, kaupunkitilojen toteutuksen sekä tilojen huollon parissa työskentelevät. Julkisen taiteen toteutusohjeet edistävät poikkihallinnollista yhteistyötä, joka taidehankkeissa on välttämätöntä. Mikkelissä tämän moniammatillisen yhteistyön tavoite on kaupunkitilan laadun parantaminen.

Taideohjelma on laadittu opetus- ja kulttuuriministeriön tukemassa Taide Elämään! -hankkeessa 2016–2018. Ohjelman on laatinut Maija Kovarin perustama suunnittelu- ja konsulttitoimisto Public Art Agency Finland, ja työtä on ohjannut kaupunkisuunnittelun, kulttuuripalveluiden ja taidemuseon edustajista koostuva ohjausryhmä.

Taiteilija Jan-Erik Anderssonin teos *Gordilainen solmu* (2017) toteutettiin Mikkelin Kirkonvarkauden asuinalueella prosenttiperiaatteella. KUVA Sami Funke ©Kuvasto 2019

Taideohjelman mukaan julkisen taiteen onnistuminen koostuu kuudesta tekijästä: yhtenäiset ja selkeät lupa- ja toteutusprosessit, yhdessä laaditut periaatteet julkisen taiteen sijoittamiselle, ripeä viestintä ajankohtaisista julkisen taiteen projekteista, hankkeet yhdistävä poikkihallinnollinen taide-työryhmä, rahoitusmallien vakiinnuttaminen ja monipuoliset teosvalinnat, joihin kuuluu paitsi pysyviä taideteoksia, myös väliaikaista taidetta ja tapahtumia. Taideohjelma esittää Mikkeliiin poikkihallinnollista taidetyöryhmää, jossa on edustettuna taidemuseo, rakennusvalvonta, kaupunkisuunnittelu, viher- ja yleisten alueiden suunnittelu, tilakeskus, kulttuuripalvelut sekä edustaja kulloisestakin kaupunginhallituksesta.

Taiteen rahoitusmalleiksi taideohjelma esittää rahastomallia, integroitua taidetta niin, että taide korvaa muita toteutuvia rakenteita ja kolmanneksi prosenttiperiaatetta julkisessa rakentamisessa ulottuen myös infrarakentamiseen.

Julkisen taiteen periaatteiden kolme ydinsisältöä

- 1 Periaatteet määrittelevät erilaiset taiteen rahoitus- ja hankintamallit, joita kaupungissa voidaan hyödyntää, ja kertoo, missä mitäänkin mallia voidaan soveltaa.
- 2 Periaatteet määrittelevät poikkihallinnollisen järjestäytymisen tavat kaupungissa. Taustalla on selvitys siitä, mitkä kaikki tahot kaupungissa osallistuvat julkisen taiteen hankkeisiin lähtien kaavoituksesta ja päätyn huoltoon sekä ylläpitoon.
- 3 Yksittäisten taideohjelmien teemoitus ja taiteen konkreettiset toteutustavat voivat selvittää periaateasiakirjaa ja avata käytäntöjä kunnan ammattilaisille ja asukkaille. Hyvät referenssikuvat elävöittävät ohjelmaa.

Sairaaloiden taideohjelmat

Taide on 2000-luvulla muodostunut olennaiseksi osaksi suomalaista sairaalarakentamista. Taidetta hankitaan sairaaloiden rakennushankkeiden yhteydessä järjestelmällisesti ja ammattimaisesti julkisen taiteen asiantuntijan sekä taideohjelman avulla. Sosiaali- ja terveydenhuollon taidehankinnoissa korostuvat taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset ja prosenttiperiaatetta laajennetaan usein myös esittäviin taiteisiin.

Kuvataide on ollut osa suomalaista sairaalaympäristöä yli vuosisadan ajan. Jo 1800-luvun lopun sairaaloissa oli taideteoksia, tyypillisesti muotokuvia, jotka oli saatu sairaalaan lahjoituksina potilailta tai mesenaateilta. Esimerkiksi vuonna 1948 valmistuneeseen Helsingin Lastenlinnaan tilattiin taidetta, kuten julkisivun veistoksia. Nyt jo lakkautetun Lastenlinnan kokoelmaan kuuluu merkittäviä teoksia muun muassa Emil Wikströmiltä ja Hugo Simbergiltä.

Taidetta on sijoitettu ja tilattu sairaaloihin aatteellisista syistä. Kuvaavaa on, että Ruotsin ensimmäinen merkittävä julkisen taiteen kohde oli Karoliininen sairaala, jonne taiteilija Alf Munthen *Ljusbrytning*-teos valmistui 1940. Vastaperustettu julkisen taiteen organisaatio Statens Konstråd tavoitteli julkisen tilan taiteella sekä kansan kasvattamista ja sivistämistä että työmahdollisuuksien tarjoamista taiteilijoille.

Taiteen tuomista sairaaloihin alettiin edistää kansainvälisesti 1980- ja 1990-luvuilla, kun YK aloitti Arts in Hospital -ohjelman. Suomeen hanke rantautui 1990-luvulla, jolloin perustettiin valtakunnallinen työryhmä asian ajamiseksi. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelma (2010–2014) esitti loppuraportissaan 18 toimenpide-ehdotusta, joilla voidaan edistää terveyttä ja hyvinvointia taiteen ja kulttuurin keinoin. Yhtenä esityksenä kannustetaan huomioimaan ennaltaehkäisevä kulttuuri- ja taidetoiminta tulevissa sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteissa.

Sairaaloiden taide on saavutettavaa

Taide on sairaaloissa saavutettavuus- ja perusoikeuskysymys. Mahdollisuus taiteen ja kulttuurin kokemiseen tarjotaan myös ihmisille, jotka joutuvat oleilemaan laitospäristöissä ilman pääsyä kulttuuritapahtumiin tai muutoin taiteen luo. Taiteen, muotoilun ja arkkitehtuurin tavoitteena on luoda laadukas, hoitoa tukeva ympäristö, jossa taiteen sisällöt tukevat tervehtymistä. Juha Sipilän hallitus asetti hallitusohjelmassaan 2015–2019 yhdeksi kärkihankkeekseen prosenttiperiaatteen laajentamisen sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja myös muille taiteen aloille kuin visuaaliseen taiteeseen. Kärki-

hankkeessa toteutettiin 14 kehittämishanketta ja seitsemän kokeiluhanketta, joissa kehitettiin uusia toimintamalleja. Kärkihankkeen puitteissa kulttuuri- sekä sosiaali- ja terveysministeri antoivat suosituksensa jatkotoimista. Niiden mukaan olennaista on, että maakunnat ja kunnat laativat taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta koskevat tavoitteet ja sisällyttävät ne osaksi suunnitteluaan, toimintaansa ja seurantaa. Lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollossa varataan suunnitelmallisesti määrärahat taide- ja kulttuuritoimintaan. Kärkihanketta toteutettiin Taiteen edistämiskeskuksen (Taike) Taiteen käytön ja hyvinvoinnin kehittämisohjelmassa 2015–2019, minkä lisäksi Taike muun muassa jakaa valtionavustuksia kulttuurin hyvinvointivaikutuksia tukevaan toimintaan. Lisäksi Turun ammattikorkeakoulussa on vuodesta 2015 toiminut Taikusydän, joka on taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin valtakunnallinen yhteyspiste.

2000-luvulla prosenttiperiaate on valtakunnallisesti vakiinnuttanut paikansa sairaaloissa, ja taide otetaan huomioon heti kun uusia sairaalarakentamisen hankkeita aletaan suunnitella. Lähtökohtaisesti kaikissa Suomen uusissa sairaalarakennushankkeissa laaditaan taideohjelma ohjaamaan tulevia taidehankintoja. Taike on jakanut erityisavustuksia Prosentti rakennuskustannuksista taiteeseen -hankkeille vuodesta 2014, ja tänä aikana avustuksen on saanut kaikkiaan 17 sairaalaa ja sote-toimijaa. Sairaaloiden taidehankkeet on tyypillisesti toteutettu julkisin varoin prosenttiperiaatteella, poikkeuksena Uusi Lastensairaala jota rahoitettiin myös yksityisesti kerätyillä varoilla.

Seuraavassa esitellään Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin ja Keski-Suomen sairaanhoitopiirin Sairaala Novan taideohjelmat.

Tyksin T-sairaalan ja T3-sairaalan taideohjelmat

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin rakennuksissa on jo vuosikymmenten ajan ollut kuvataidetta. Taideohjelmaa on toteutettu kolme: Taiteen edistämiskeskuksen läänintaiteilija Minna Maija Lappalaisen koordinoima T-sairaalan ohjelma ja kuvataiteilija, taiteen tohtori Matti Tainion laatimat T-sairaalan laajennusosan sekä T3-sairaalan taideohjelmat. Vuosina 2003–2012 rakennettu T-sairaalan laajennusosa oli sairaanhoitopiirin ensimmäinen rakennuskohde, jonne taidetta hankittiin suunnitelmallisesti taideohjelman kautta ja prosenttiperiaatetta hyödyntäen. Hankkeen laajuudesta johtuen prosenttiosuus jäi alle prosenttiin koko rakennusbudjetista, mutta taidebudjetti mahdollisti parinsadan teoksen kokonaisuuden hankkimisen ja toteuttamisen. T-sairaalan taiteella ei ole varsinaista teemaa, mutta taiteilijavalinnoissa painotettiin varsinaissuomalaisuutta.

T3-sairaala on uudisrakennus, joka valmistuu vuonna 2021. Erotuksena T-sairaalan taideohjelmaan T3:een tilataan vähemmän mutta suurempia teoksia, jotka ovat tilasidonnaisia eli juuri kyseiseen tilaan suunniteltuja. Noin

200 000 euron taidebudjetilla toteutetaan vähintään viisi teosta sairaalan julkisiin tiloihin. Taiteilijavalinnoissa hyödynnettiin varsinaissuomalaisille taiteilijoille suunnattua portfoliohakua, jossa kiinnostuneet julkisen taiteen tekijät voivat esitellä osaamistaan työnäytteiden avulla. Teosten toteuttajiksi valikoituvat taiteilijat valitaan portfolioiden perusteella, minkä jälkeen alkaa varsinainen teosten suunnittelu.

Sairaala Novan taideohjelma

Jyväskylässä sijaitseva Sairaala Nova on vuonna 2020 valmistuva uudisrakennus, jonka rakentamisen kustannusarvio on yli 400 miljoonaa euroa. Sen taideohjelma on laaja ja yksityiskohtainen taiteen toteuttamisen suunnitelma, joka kytkeytyy sairaalan hoitoprosessien ja toimintatapojen kehittämiseen. Uuden sairaalan suunnittelussa on tutkittu sairaala-arkkitehtuuria ja sairaalaprosesseja, joiden vaatimustason nousuun vaikuttavat muun muassa terveyspalveluiden kysynnän kasvu, väestön ikääntyminen ja terveysteknologian kehitys. Erikoisalojen korostamisen sijaan Sairaala Novassa painottuu yhteistyö erikoissairaanhoidon ja perusterveydenhuollon välillä – puhutaan rajattomasta sairaalasta. Sairaanhoidopiiri on luonut yhdessä arkkitehtitoimisto JKMM:n kanssa sairaalalle tarinan, joka viitoittaa myös muotoilun ja taiteen hankkimista. Tarinan keskiössä on keski-suomalainen luonto. Sairaalan tilat on jaettu neljään laadulliseen kategoriaan, joista taidetta tulee kolmeen kategoriaan. A-kategoriaan sijoitetaan integroitua taidetta ja suuria teoksia yli tuhat teosta käsittävästä Keski-Suomen sairaanhoidopiirin taidekokoelmasta. B-kategoria korostaa ihmislähtöisyyttä, ja sen alueilla on integroitua taidetta sekä muotoilua ja kokoelman keskikokoisia teoksia. C-kategorian tiloihin sijoitetaan pieniä teoksia taidekokoelmasta. Integroidut taideteokset toteutetaan rakentamisen aikataulussa, ja kustannussyistä ne on sisällytetty urakkatarjouksiin.

Taidehankinnat rahoitetaan prosenttiperiaatteella niin, että Keski-Suomen sairaanhoidopiiri käyttää 0,25 prosenttia rakentamisen kokonaiskustannuksista taidehankintoihin. Lisäksi voidaan lisätä taidevelvoite tuleviin tontinluovutusehtoihin.

Taideohjelman toteutus ja vastuut vastaavat kunnissa yleistynyttä toimintamallia: päättävänä elimenä on taidetyöryhmä ja käytännön työstä vastaa taidekoordinaattori, taidehistorioitsija Teija Isohauta. Taideohjelmatyön aloittamista valmisteli asiantuntijaryhmä, jossa oli mukana läänintaiteilija, taiteilijoita ja arkkitehtitoimiston edustaja. Taidetyöryhmässä on mukana sairaalan pääsuunnittelija, sairaalan johtoa, ja taiteen asiantuntijoita. Työryhmä päättää taiteilija- ja teosvalinnoista. Ennen sitä arkkitehti määrittää teosten paikat ja muodot sekä valmistele teos- ja taiteilijavalintoja taidekoordinaattorin kanssa. Valituilta taiteilijoilta tilataan luonnok-

set, minkä jälkeen jälkeä tehdään sopimus teoksen toteuttavan taiteilijan kanssa. Samalla määritellään teoksen huolto ja vastuuvakuutukset. Taidekoordinaattori vastaa yhteydenpidosta osapuolten välillä sekä hoitaa aikataulutuksen ja sopimukset.

Sairaala Novaan laaditaan myös osallistavan taiteen suunnitelma (2018–2019), jossa korostuu prosenttiperiaatteen laajentaminen myös muuhun taiteeseen ja kulttuuriin kuin visuaaliseen taiteeseen. Osallistaminen tässä yhteydessä tarkoittaa sitä, että henkilökunta ja potilaat ovat mukana suunnittelemassa sairaalan tulevaa taideohjelmaa osana sairaalan arkea. Sairaala Novan osallistavan taiteen ohjelman suunnittelee ja koordinoi Taiteen edistämiskeskus yhteistyökumppaniensa kanssa.

Valokuvataiteilija
Santeri Tuorin teos
Metsä I (2018)
Hyvinkään sairaalan
uudisrakennuksen
pääaulan katossa.
KUVA Hannu Salmi
©Kuvasto 2019

Taide kaupunkisuunnittelussa

Rakennettuun ympäristöön kuuluva taide on muodostumassa maassamme alueelliseksi vetovoimatekijäksi. Myönteinen kehitys kertoo tavoitteellisesta rakennetun ympäristön arvon kohottamisesta taiteen keinoin. Se kertoo myös poliittisesta tahdosta ja mahdollisuuksista tuottaa kaikkia kansalaisia tasapuolisesti palvelevaa visuaalista ympäristöä.

Rakennettuun ympäristöön liittyvä taide on monimuotoista. Sitä on mahdollista toteuttaa pienimuotoisesti muun muassa julkisissa sisätiloissa, mutta yhä suurempi merkitys on julkisiin ulkotiloihin, liikenneväylille, toreille ja korttelipihoille sijoitettavalla taiteella, joka tavoittaa laajasti kansalaiset heidän arjessaan.

Suomessa kaikkea maankäytön suunnittelua ohjaa maankäyttö- ja rakennuslaki MRL 2000, jossa alueiden suunnittelulle on määritelty erilaiset tasot. Ympäristöministeriö valmistele maankäyttö- ja rakennuslain uudistusta, joka valmistuu vuonna 2021. Laki on kolmiportainen ja se sisältää valtakunnallisen, seudullisen ja kunnallisen tason. Valtakunnallisella tasolla käsitellään alueiden tasapuolista suunnittelua, mm. väylästöjä, tiestöä, rataverkkoa, satamia ja voimalinjoja. Seudullinen taso ohjaa kuntien välistä alueiden käyttöä, ja sen piiriin kuuluvat mm. maakuntakaavoja suunnittelevat maakuntien liitot. Maakuntakaavat hyväksyy ympäristöministeriö. Valtio tekee suurimpien kaupunkiseutujen kanssa Maankäytön, asumisen ja liikenteen sopimuksia (MAL). Helsingin, Tampereen, Turun ja Oulun MAL-sopimukset on laadittu vuosille 2016–2019. Kuntatasolla kukin kunta huolehtii oman alueensa yksityiskohtaisesta maankäytön suunnittelusta. Keskeiset kaavamudot ovat yleiskaava ja asemakaava, joiden suunnittelua valvovat ja ohjaavat ympäristöministeriö sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset eli ELY-keskukset.

Yleiskaavassa määritellään kunnan kehityksen pääpiirteet ja alueiden käyttötarkoitukset. Asemakaavalla määritellään kunkin alueen yksityiskohtainen käyttötarkoitus ja ohjataan rakennus- sekä katusuunnittelua. Yleiskaavan ja asemakaavan hyväksyy kunnanvaltuusto, ja niille on määritelty päätöksentekoa edeltävä menettely julkisesta nähtävillä olosta, jonka yhteydessä kuntalaiset voivat ottaa kantaa suunnitelmiin ja tehdä niihin liittyviä aloitteita.

Taide voi olla merkittävä osa ympäristön suunnittelua. Kaupunkisuunnittelussa voidaan tehdä päätöksiä taiteen ottamisesta mukaan infrahankkeisiin, kuten väylien, aukkioiden ja puistojen suunnitteluun kaavoituksen tai hankkeiden käynnistämisen yhteydessä. Myös asemakaavaan voidaan tehdä liitteeksi taideohjelma. Taiteen yhdistämisestä rakentamiseen voidaan sopia myös

muilla tavoin kunnan ja alueen rakennuttajien kesken. Taideohjelman laatimiseen tarvitaan julkiseen taiteeseen erikoistunut asiantuntija, joka osallistuu kaavoitus- ja rakennushankkeeseen sen alkuvaiheesta asti. Hän toimii asiantuntijana taidehankkeen toteutuksessa, välittäjänä suunnittelijoiden ja taiteilijoiden yhteistyössä, ehdottaa teoskohteita, esittelee taiteilijoita sekä auttaa muun muassa sopimusten laatimisessa ja mahdollisten taidekilpailujen järjestämisessä. Parhaiten taide saadaan integroitua suunnittelukokonaisuuteen erityisasiantuntijan, kuten taidekoordinaattorin tai -konsultin, avulla. Paikalliset taidemuseot liittävätkin usein teokset ylläpitonsa piiriin. Vuonna 2019 uudistuneessa museolaissa asetetaan alueellisille vastuumuseoille tehtäväksi toimia rakennetun ympäristön asiantuntijana, joka antaa lausuntoja ja neuvontaa sekä osallistuu viranomaisneuvotteluihin.

Suomessa rakennetun ympäristön taiteen toteutuksessa yleistyy malli, jossa tukeudutaan suurimmaksi osaksi yksityiseen rahoitukseen. Jos kunta omistaa tonttimaata kaavoitettavalla alueella, taideteosten toteutus voidaan ottaa velvoitteena asemakaavan osaksi tai laatia erillinen sitova taideohjelma, jolloin rahoitus saadaan alueen erillisten rakennushankkeiden kustannusten osana. Useilla paikkakunnilla on laadittu taidekarttoja ja esitteitä, joita jaetaan muun muassa kaupunkien infopisteissä ja opastuskierroksiakin järjestetään. Monin paikoin on syntynyt tavoitteellisen toiminnan seurauksena kansalaisten olohuoneita, jotka tapahtumineen lisäävät oleskelua ulkosalla, synnyttävät aktiivista kulttuuritoimintaa ja vaikuttavat yleiseen viihtyvyyteen.

Jo tähän mennessä syntynyt rakennetun ympäristön taiteen kokonaisuus on maassamme merkittävä, ja se täydentyy jatkuvasti. Prosenttiperiaatteen käytön yleistyessä taide lisääntyy osana rakennushankkeita, ja näkyvillä on jo orastavaa kilpailua taidetta suosivien paikkakuntien välillä. Oma merkityksensä on myös teosten ympärille syntyvällä yhteisöllisyydellä, kun uusista teoksista kerrotaan etukäteen, niitä odotetaan ja ne lunastavat paikkansa omassa ympäristössään. Erityisesti kulttuurisuunnittelu eli cultural planning ottaa paikallisten asukkaiden ja asukasyhdistysten ideat lähtökohdiksi taidehankkeissa.

Marjukka Korhosen ja työryhmän teos *Kuusen silmu* (2012) Tampereen Vuoreksessa sijaitsee autokatoksen julkisivussa. KUVA Aino Huovio ©Kuvasto 2019

Ammattilainen takaa taidehankkeen laadun

Taidehankkeen toteuttamisen ammattilaiset ovat taiteilija ja julkisen taiteen asiantuntija. Molemmat ammattikunnat ovat Suomessa korkeasti koulutettuja osaajia.

Tässä käsikirjassa on edellä kuvattu kuntien ja muiden taiteen tilaajien taidehankkeiden rahoittamisen sekä toteuttamisen malleja. Seuraavissa kappaleissa esitellään niitä konkreettisia tapoja, joilla taidehanke toteutetaan. Laadun varmistamiseksi olennaista on, että hankkeeseen valitaan ammattilaiset, jotka tuovat moniammatilliseen rakennushankkeeseen vankkaa osaamista omalta erityisalaltaan.

Taideteoksen toteuttava taiteilija voidaan valita eri tavoin. Taidekilpailun kautta halutaan usein saada uusia ja yllättäviäkin ehdotuksia tulevaisuuden taide- teokseksi. Kilpailu voi olla avoin tai vain tietyille taiteilijoille suunnattu kutsukilpailu. Yhteistä kilpailuille on, että ne on suunnattu ammattitaiteilijoille.

Ammattimaisuudelle ei ole yhtä ainoaa määritelmää, mutta sen takeena ovat mm. alan koulutus, kokemus aiemmista julkisen taiteen hankkeista ja taidenäyttelyihin osallistuminen gallerioissa ja museoissa. Valtaosa ammattitaiteilijoista kuuluu alansa taiteilijajärjestöön. Se ei toki ole pakollista, mutta Suomessa on vankka perinne taiteilijajärjestöihin järjestäytymisestä, mitä myös pidetään ammattilaisuuden merkinä. Kuvataiteilijat kuuluvat tyypillisesti Suomen Taiteilijaseuran jäsenjärjestöihin (Muu ry, Suomen Kuvataiteilijajärjestö, Suomen Kuvataiteilijajärjestöjen liitto, Suomen Taidegraafikot, Taidemaalari liitto ja Valokuvataiteilijoiden liitto). Taidekäsityötä edustavat taiteilijat kuuluvat tyypillisesti Ornatoon ja sen jäsenjärjestöihin (Taiteilijat O sekä Tekstiilitaiteilijat TEXO). Suomen Taiteilijaseura ylläpitää kuvataiteilijamatrikkeliä ja Ornamo portfoliosivustoa, joiden kautta taiteilijoiden teoksiin voi tutustua.

Taiteilija ja teos voidaan valita hankkeeseen myös suorahankintana. Hankintalaissa on ainutkertaisia taideteoksia koskeva poikkeus, joka mahdollistaa käytännön. Muotoilun alalla kilpailuttaminen on vakiintunut käytäntö.

Taideteoksen ja sen toteuttajan valitseminen vaatii erityistä osaamista ja monipuolista asiantuntemusta. Julkisen taiteen asiantuntija varmistaa onnistuneet valinnat ja taidehankkeen etenemisen sovitusti ja aikataulussa. Suomessa toimivat asiantuntijat, kuten taidekoordinaattorit ja -konsultit, ovat usein taiteen, arkkitehtuurin tai muotoilun ammattilaisia, joilla on vankka kokemus ja näkemys sekä luovasta työstä että rakentamisen käytännöistä.

Seuraavissa luvuissa kerrotaan tarkemmin julkisen taiteen asiantuntijan osaamisesta ja taiteilija- sekä teosvalintojen tekemisen tavoista.

Taiteilija Åsa Maria Bengtssonin teos *Magic Stroke* (2018) on osa Porvoon Länsirannan taideohjelmaa. Taideohjelman laati Frei Zimmer tiiviissä vuorovaikutuksessa kuntalaisten ja paikallisten taiteilijajärjestöjen kanssa. KUVA Susanna Widjeskog / Porvoon museo ©Kuvasto 2019

Tarjolla julkisen taiteen asiantuntemusta

Julkisen taiteen asiantuntijan tehtävä on suunnittelu- tai rakennushankkeeseen liittyvän taidehankintaprosessin koordinointi ja laadunvarmistus. Tehtävät vaihtelevat hankkeissa mittakaavan, vaiheen ja tilaajan tarpeen perusteella suurestikin: asiantuntija voi auttaa tilaajaa löytämään kohteeseen oikean taiteilijan, tai hän voi laatia alueellisen taideohjelman kuntakehityksen, kaavoituksen tai alueen rakentamisen tueksi. Vastaavasti hän voi koordinoida yhden teoksen toteutumista rajatussa hankkeessa tai useamman teoksen toteutumista pitkäkestoisessa projektissa.

Taiteen yhdistäminen suunnitteluun ja rakentamiseen alkaa parhaiten, kun taidesuunnitelma on mukana hankkeissa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Kunnassa asiantuntemus kuvataiteesta ja muotoilusta on taidemuseolla tai muulla kulttuuritoimen alaisella yksiköllä. Kun kunta toimii tilaajana, on kunnan virastojen ja laitosten keskinäinen yhteistyö avainasemassa: mitä varhaisemmassa vaiheessa (tarveselvitys- tai hankesuunnitteluvaiheessa tai katu-, puisto- tai tiesuunnitteluvaiheessa) kuntien tekninen toimi on yhteydessä oman kunnan asiantuntijaan, sitä laajemmat mahdollisuudet taiteelle avautuvat. Prosenttiperiaate varmistaa, että taiteelle on varattu rahoitus, mutta kunnalliset taidehankkeet voidaan toteuttaa vain hallinnonalojen yhteistyöllä.

Jos yhteinen asiantuntemus ei kunnassa riitä – tai jos vaikkapa resurssit tai aikataulu asettavat haasteita – tulisi tilaajan hankkia taideasiantuntemusta ulkopuolisilta. Julkisten taidehankkeiden koordinointi ja konsultointi on Suomessa nuori ja kehittyvä toimiala, ja alan yrityksiä ja palveluntarjoajia on jo jonkin verran. Ammattikunta on sen verran uusi, että siihen liittyvissä käsitteissä ja terminologiassa on vaihtelua. 2000-luvulla julkisen taiteen asiantuntijoita on työskennellyt rakennushankkeissa ainakin taidekoordinaattorin, taidekonsultin ja kuraattorin nimikkeillä. Ensimmäinen laajasta aluerakentamishankkeesta vastannut taidekoordinaattori, Tuula Isohanni, aloitti työnsä Helsingin Arabianrannassa vasta vuosituhaten alussa. Ensimmäinen julkisen taiteen taideasiantuntijan erikoistumiskoulutus alkoi Taideyliopistossa vuonna 2019. Taidemuseoissa ja kaupunkien organisaatioissa työskentelee myös muun muassa julkisen taiteen amanuensseja ja intendenteja. Yksityisesti toimivat asiantuntijat tarjoavat kunnille palvelujaan siinä missä muutkin rakennushankkeeseen osallistuvat ammattilaiset.

Helsingin Arabianrannan alueen taidekoordinaattorina toiminut Tuula Isohanni esitteli jo valmistuneen Arabianrannan taideteoksia kävelykierroksella vuonna 2014. Taustalla osa Eeva Kaisa ja Timo Berry'n teoksesta *Herbaario* (2010). KUVA Miisa Pulkkinen

Taideasiantuntijoiden toimeksiantoja voidaan kilpailuttaa hankintalain asiantuntijapalveluiden hankintojen yleisiä periaatteita soveltamalla. Taideasiantuntemus konsulttipalveluna on oiva mahdollisuus erityisesti yksityiselle tilaajalle ja rakennuttajalle. Asiantuntijan työ räätälöidään kohteeseen ja rakentamisen vaiheisiin – tehtävä on varmistaa sujuva taidehanke alusta loppuun osana suunnittelua ja rakentamista. Asiantuntijan työn lisäarvo hankkeessa syntyy siitä, että tilaaja ja taiteilija voivat keskittyä tekemään omaa työtään asiantuntijan koordinoimissa rakentamisen ja taiteen prosesseja ja huolehtiessa tarvittavista dokumentoinneista, sopimuksista, lupa-asiakirjoista, osapuolten kommunikoinnista jne. Jos hankkeessa ei ole mukana julkisen taiteen asiantuntijaa, vaatimukset taiteilijan osaamiselle ja aiemmille näytöille kasvavat.

Taide-, arkkitehtuuri- ja muotoilukilpailut

Kilpailujen avulla haetaan tuoreita näkemyksiä ja saadaan myönteistä näkyvyyttä sekä julkisuutta.

Taidekilpailusta on kyse silloin, kun kahdelta tai useammalta kuvataiteilijalta pyydetään samanaikaisesti ehdotusta samasta taiteellisesta suunnittelukohteesta. Taidekilpailun vaihtoehdot ovat kutsukilpailu, jossa kilpailuun pyydetään tietyt, halutut taiteilijat tai avoin kilpailu, johon voivat osallistua kaikki kilpailun kriteerit täyttävät taiteilijat. Taidekilpailuun osallistutaan nimettömästi, joten niiden lopputulemana taideteoksen toteuttajaksi voidaan löytää uusi ja yllättäväkin tekijä tai taiteilija, jonka taiteellinen tuotanto on kehittynyt uuteen, ennennäkemättömään suuntaan. Kilpailu herättää median ja asukkaiden kiinnostuksen rakennus- ja taidehanketta kohtaan, ja yleisöäänestykset taidekilpailujen parhaista ehdotuksista ovat yleistyneet.

Kuvataiteen kilpailut järjestetään yhteistyössä Suomen Taiteilijaseuran kanssa. Suomen Taiteilijaseura suosittelee ammattikuvataiteilijoille kilpailuja, joissa noudatetaan seuran kilpailusääntöjä. Arkkitehtuurikilpailuissa käytetään Suomen Arkkitehtiliitto SAFAn kilpailusääntöjä. Muotoilukilpailuissa kumppani puolestaan on Ornamo. Kaikki mainitut visuaalisen alan järjestöt tarjoavat myös kilpailupalveluita helpottamaan kilpailuohjelman laatimista, viestintää, juryn työskentelyä ja muita järjestelyjä.

Katso lisätiedot:

- artists.fi
- safa.fi
- ornamo.fi

Kuvanveistäjä
Hanna Vihriälän
teos *Pohjanlumme*
voitti Mikkelin uuden
Saimaa Stadiumin
prosentitaidetilpailun.
Teos valmistui
vuonna 2018.
KUVA Harri Heinonen
©Kuvasto 2019

Julkinen taide ja hankintalaki

Suorahankinta on normaali käytäntö taidehankinnoissa. Sen mahdollistaa hankintalain ainutkertaisia taideteoksia koskeva poikkeus. Julkisyhteisön kannattaa kuitenkin huomioida, että hankintalain kilpailutusmenettelyt koskevat myös taiteilijan yhteistyökumppaneita tai alihankkijoita.

Julkisiin hankintoihin sovelletaan vuoden 2017 alusta voimaan tullutta lakia julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016, ”hankintalaki”). Lähtökohtaisesti hankintalaki tulee sovellettavaksi silloin, kun erilaisia ostoja tehdään verovaroin. Hankintalain tavoitteina ovat muun muassa julkisten varojen tehokas käyttö ja toimittajien syrjimättömyys kilpailutuksissa.

Taidehankintoihin sovelletaan hankintalakia silloin, kun hankintalaissa säädetty kynnysarvot ylittyvät. Hankintalaki tulee ottaa huomioon paitsi julkisyhteisöjen tekemissä suorissa taidehankinnoissa myös tilanteissa, joissa julkisyhteisö tilaa taiteilijan suunnitteleman teoksen valmistamiseen liittyen esimerkiksi ostopalveluita taiteilijan yhteistyökumppanina olevalta toimittajalta.

Pääsääntönä hankintalaissa on kaikkien julkisten hankintojen kilpailuttaminen. Julkisilla hankinnoilla tarkoitetaan hankintoja, joiden tilaajana ovat laissa tarkoitettut hankintayksiköt, esimerkiksi valtio, kunta tai muu julkisyhteisö. Käytännössä hankintalakia sovelletaan julkisyhteisöjen tekemiin ja niiden rahoittamiin hankintoihin.

Julkisten hankintojen kilpailutukseen on kaksi poikkeusta, joista ensimmäinen liittyy hankinnan arvoon ja toinen hankintalaissa säädettyihin edellytyksiin, joiden täytyessä hankintayksikkö voi tehdä suorahankinnan.

Poikkeus 1: Hankinnan arvo

Ensimmäisen poikkeuksen pääsääntöön muodostaa laissa säädetyn kynnyksarjan alittava hankinnan arvo. Vain kynnysarvot ylittävät hankinnat on kilpailutettava. Kynnysarvoja on kaksi: kansallisen menettelyn laukaiseva alempi arvo ja EU-tason menettelyn laukaiseva korkeampi arvo. Kansallisen kynnysarvon alle jääviä hankintoja ei ole kilpailutettava. Vuonna 2019 kansallinen kynnysarvo tavara- ja palveluhankinnoille sekä suunnittelukilpailuille on 60 000 €. EU-kynnysarvo on vastaavasti 144 000 € ja valtion keskushallinnon hankinnoissa 221 000 €. Kansallisen hankintakynnyksen ylittävät hankintailmoitukset julkaistaan HILMA-tietokannassa.

Poikkeus 2: Suorahankinnan edellytykset täyttyvät

Toisen poikkeuksen muodostaa tilanne, jossa suorahankinnan edellytykset täyttyvät, eikä hankintaa tarvitse kilpailuttaa. Suorahankinnassa hankintayksikkö hankintailmoitusta julkaisematta valitsee yhden tai usean toimittajan, joiden kanssa neuvottelee sopimuksen ehdoista.

Hankintayksikkö voi valita menettelytavaksi suorahankinnan vain, jos jokin hankintalaissa säädetystä edellytyksistä täyttyy. Suorahankinnan edellytyksistä käy ilmi, että julkisyhteisön tekemien taidehankintojen osalta suorahankinta taiteilijalta on mahdollinen. Hankintalaissa se on määritelty seuraavasti: hankinnan tarkoituksena on ainutkertaisen taideteoksen tai taiteellisen esityksen luominen tai hankkiminen. Suorahankinta edellyttää tässä tapauksessa, että hankinnan kohteena on taideteos tai taideteollinen esine, jossa taiteilija määrittelee taideteoksen ainutlaatuisen luonteen ja arvon.

Suorahankinta taiteilijan yhteistyökumppaneilta tehtävissä tilauksissa

Tilanteessa, jossa julkisyhteisö on tilannut taiteilijalta teoksen suunnittelun, mutta teoksen varsinaisen toteutuksessa käytetään ulkopuolisia ostopalveluita, on suorahankinnan edellytyksenä käytännössä se, että kyseisen taiteilijan yhteistyökumppanin käyttäminen on taiteellisen lopputuloksen saavuttamiseksi välttämätöntä. Suorahankinta on taiteilijan yhteistyökumppaneiden osalta pystyttävä perustelevaan kussakin kynnysarvon ylittävässä hankinnassa erikseen.

Taiteilijan yhteistyökumppanin käyttäminen voi olla perusteltua paitsi taideteoksen ainutkertaisella luonteella myös teknisestä tai yksinoikeuden suojaamiseen liittyvästä syystä.

Teknisenä seikkana kyseeseen voi tulla esimerkiksi poikkeuksellinen uusi tekninen ratkaisu tai hankinnan kohteen edellyttämä tietty käsitötaito, jota hankinnan toteuttaminen edellyttää. Tällöin on pystyttävä osoittamaan, ettei ole olemassa vastaavaa tuotetta tai palvelua, jolla sama lopputulos voitaisiin saavuttaa. Esimerkiksi on osoitettava, että muun toimittajan on teknisesti lähes mahdotonta saavuttaa vaadittu suoritustaso tai on tarpeen käyttää erityistä tietotaitoa, välineitä tai keinoja, joita ainoastaan yhdellä toimittajalla on käytettävissään.

Integroitu taide: kuvataiteilija Maija Kovarin kokemuksia katutilan suunnittelusta

Taiteilijalla on paljon tarjottavaa kaupunki- ja infrasuunnitteluun. Integroidun taiteen avulla kaupunkikuvaan voidaan luoda ratkaisuja, joita ei välttämättä tunnista taide-teoksiksi. Pikemminkin kyse on kiinnostavista yksityiskohdista. Kuvataiteilija ja arkkitehti Maija Kovari on osallistunut Tampereen keskustan Kyttälän alueen katutilojen suunnitteluun. Hänen mielestään taiteilijan työ tekee tilasta kiinnostavan ja kauniin.

Kuvataiteilija ja arkkitehti Maija Kovari osoittaa työllään, kuinka monipuolisesti taiteilijan osaamista voidaan hyödyntää suunnitteluhankkeissa. Kovari on ollut taiteilijana mukana Tampereen keskustan Kyttälän alueelle toteutettavassa Otavalankadun katusuunnittelussa. Hankkeessa on kehitelty integroidun taiteen tiimityömallia, ja se on yksi Prosentti taiteelle -hankkeeseen osallistuneen Ympäristötaiteen säätiön prosentti-periaatteen pilottikohteista. Hankkeessa Kovari on ollut katusuunnittelutiimissä jäsen, joka suunnittelee ja ehdottaa kokonaisuuteen integroitavia taiteellisia ratkaisuja. Ratkaisuja on käytetty korvaamaan katujen tavanomaisia rakenteita.

Maija Kovari, missä kaikessa taiteilijan työpanosta voidaan käyttää? "Paitsi taideteoksen suunnittelijana ja toteuttajana, taiteilijaa voidaan käyttää suunnittelutiimin sisäisenä asiantuntijana. Suunnitteluala on jo valmiiksi moniammatillista tiimityötä, jossa eri ihmisten asiantuntemus tuodaan yhteen ja luodaan onnistunut kokonaisuus.

Taiteilijan erityisosaamista on luoda tilalle oma, yksilöllinen tarina tai identiteetti, joka tekee siitä erityisen alueen asukkaille ja kaupunkilaisille."

Mikä on integroidun taiteen tiimityömalli? "Integroidun taiteen tiimityömallissa taiteilija toimii monialaisen suunnittelutiimin asiantuntijajäsenenä muiden rinnalla. Taiteilija tuo tiimiin omaan ammattitaitoonsa kuuluvaa merkitysten luomiseen ja sisältöjen rakentamiseen liittyvää osaamistaan, sekä suunnittelualasta jonkin verran poikkeavaa materiaalien ja muotojen osaamista. Taiteilija voi ideoida mahdollisia vaihtoehtoisia ratkaisuja suunnittelutiimin työssään ratkaisemiin ongelmiin ja suunniteltuihin rakenteisiin. Muutos voi olla pienikin, eikä valmiista tilakokonaisuudesta voi välttämättä erottaa, missä taide loppuu ja muu tila alkaa. Tällöin taide nivoutuu osaksi tilan kokemusta. Kun integroitu taide-elementti korvaa jotakin tavallista

rakennetta, korvaa se myös sen kustannuksia mahdollistaen taiteen käyttöä myös pienemmän budjetin hankkeissa."

Mitä annettavaa taiteilijalla on tiimin sisäisenä asiantuntijana?

"Taiteilijan rooli integroidun taiteen tiimityömallissa on olla läsnä, kun tilan materiaali- ja muotovalintoja pohditaan. Taiteilija voi tuoda keskusteluun uusia näkökulmia ja esittää tilaan ajateltujen rakenteiden tilalle uudenlaisia ratkaisuja. Taiteilijalle kertyy jatkuvasti oman taiteellisen työn kautta kokemusta materiaalien ja muotojen monipuolisesta ja luovasta käytöstä. Näiden pohjalta hänen on mahdollista tuoda jotain uutta suunnittelutiimin olevassa olevaan osaamiseen."

Mitä on teoksen tähtäämätön yhteistyö? "Teoksen tähtäämättömän yhteistyön tuloksena on tila, jossa taiteilijan panos näkyy muunlaisena vaikutuksena kuin teoksena. Mikäli yhteistyötahojen kesken on etukäteen sovittu siitä, ettei hankkeen lopputuloksena välttämättä synny taideteokseksi erottuvaa objektia, on tällainen yhteistyö yksi mielenkiintoinen mahdollisuus.

Taiteilija voidaan palkata suunnittelutiimin yhteistyötahoksi ideoimaan integroidun taiteen ratkaisuja. Tiimi työstää ideoitaan, ja lopputuloksena voi olla tilanne, jossa taiteilijan panos on niin hyvin integroitunut, ettei teosta erota tuloksesta. Taiteilijan panos on tällöin voinut olla esimerkiksi uudenlaisen teknisen tai materiaallisen vaihtoehdon tuominen keskusteluun ja toteutukseen. Taiteilijan panos voi tehdä tilasta sen vuoksi kiinnostavamman ja kauniimman. Silti lopputuloksena ei ole teos.

Tämä ei ole haitallista, mikäli tilakokemus muodostuu kokonaisuutena mielenkiintoisemmaksi taiteilijan panoksen ansiosta. Pääasia on tuoda keskusteluun uusia näkökulmia ja vaihtoehtoja. Ajatuksena integroidun taiteen tiimityömallissa on, että taiteilijan ideomat rakenteet korvaavat tai kiinnittyvät tavalla tai toisella muutoin toteutuviin rakenteisiin. Integroinnissa on useita etuja, vaikka erillisillä teoksilla on ja tulee olemaan jatkossakin sijansa julkisessa tilassa."

Mitä taiteilijan työpanos voi tuoda infrahankkeisiin? "Infrahankkeet käsittävät karkeasti ottaen koko rakennusten väliin jäävän julkisen ulkotilan. Hankkeet voivat olla laajoja tiehankkeita tai pieniä aukioita tai katuja. Infrahankkeen mittakaava määrittää taiteelle asetettavia reunaehtoja. Tieympäristössä teos tulee voida hahmottaa samalla kun sen ohi ajaa 100 km tuntivauhdilla. Kävely-ympäristössä teosta päästään tutkimaan läheltä kaikessa rauhassa.

Infrahankkeet ovat otollisia integroidun taiteen tiimityömallille, koska ne muodostuvat laajan asiantuntijajoukon yhteistyöstä. Ammattitaiteilija on tähän tiimiin luonteva lisä silloin, kun kaivataan tilaan erityistä omaa ilmettä tai uudenlaista ajattelua."

Missä ja miten Suomessa käytetään prosenttiperiaatetta

Prosenttiperiaatteen kehitys Suomessa

Ajatus prosenttiperiaatteesta virisi Suomessa 1930-luvulla. Prosenttiperiaate oli kansainvälinen suuntaus, jonka yksi merkittävä lähtölaukaus oli Yhdysvaltain presidentti Franklin D. Rooseveltin New Deal -ohjelma. Sen tavoite oli elvyttää Yhdysvaltain kansantaloutta laman aikana, ja yhtenä toimenpiteenä haluttiin tarjota työtä ammattitaiteilijoille julkisissa rakennushankkeissa. Ruotsissa otettiin 1930-luvulla käyttöön enprocentsregeln, jota edistämään perustettiin vuonna 1937 valtiollinen Statens Konstråd.

Suomessa prosenttiperiaatetta käsiteltiin ensimmäistä kertaa eduskunnassa 1939, kun tulo- ja menoarviossa esitettiin prosenttiperiaatetta merkittävien julkisten rakennusten taiteelliseen koristamiseen. Ajatus prosenttiperiaatteesta oli näin rantautunut Suomeen, mutta sen soveltaminen lykkääntyi sotien takia.

Suomen valtioneuvosto asetti vuonna 1956 Valtion taideteostoimikunnan kaunistamaan julkisia rakennuksia taideteoksilla.

Ensimmäiset suomalaiskunnat ottivat prosenttiperiaatteen käyttöön 1960-luvulla. Prosenttiperiaatesuositus kirjattiin muun muassa Hyvinkään, Jyväskylän, Kemin, Kuopion ja Oulun kaupunginvaltuustojen päätöksiin. Myös Tampereella tehtiin päätös prosenttiperiaatteesta vuonna 1964.

Vuonna 1981 Kaupunkiliitto suositteli kunnille periaatteen käyttöönottoa. Suomessa yli neljäkymmentä kuntaa päätti prosenttiperiaatteen käytöstä 1980–1990-luvuilla ja prosenttiperiaatteeseen sitoutuneita kuntia oli jo yli 50. 1990-luvun lama pysäytti prosenttiperiaatteen nousukauden.

2000-luvulla kiinnostus prosenttiperiaatteen käyttöön on virinnyt uudelleen. Prosenttiperiaate on mainittu kolmessa peräkkäisessä hallitusohjelmassa: pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelmassa 2011–2014 (pääministeri Alexander Stubbin hallitusohjelma perustui Kataisen ohjelmaan 2014–2015), pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelmassa 2015–2019 ja pääministeri Antti Rinteen hallitusohjelmassa 2019–2023. Sipilän hallitusohjelmassa prosenttiperiaatetta laajennettiin sosiaali- ja terveydenhuoltoon sekä myös muihin taiteisiin kuin kuvataiteeseen, ja painotus on myös Rinteen hallitusohjelmassa rakentamiseen kytkeytyvän prosenttiperiaatteen rinnalla.

Prosenttiperiaatteen ohjausryhmä ja sen suositukset

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti vuosiksi 2015–2017 ohjausryhmän selvittämään prosenttiperiaatteen edistämistä. Ohjausryhmään kuului edustajat keskeisiltä valtionhallinnon tahoilta ja keskeisistä asiaan liittyvistä julkisista organisaatioista sekä visuaalisten taiteiden järjestöistä. Ohjausryhmän tehtävänä oli tukea ja ohjata prosenttiperiaatteen edistämistä, miettiä kannustimia ja ohjauskeinoja julkisen rakentamisen prosenttiperiaatteen käytölle,

Taiteilija Timo Vaittisen teos LXD (2017) Sakarinmäen koulun pihalla on yksi Helsingin kaupungin tuoreista prosenttitaidehankinnoista. Teos kuuluu HAM Helsingin taidemuseon kokoelmiin. KUVA Maija Toivanen / HAM

kartoittaa tutkimustietoa prosenttiperiaatteen vaikutuksista sekä kerätä kokemuksia ja hyviä käytäntöjä ulkomaisista taiteen ja rakentamisen yhdistämiseen liittyvistä hankkeista.

Ohjausryhmä antoi kaikkiaan 12 suositusta prosenttiperiaatteen edistämiseksi Suomessa. Suositukset jakautuvat viiteen osa-alueeseen: 1. valtion toimintaan, 2. kaavoitukseen sekä kaupunki- ja rakennussuunnitteluun, 3. yksityiselle sektorille, rakennusteollisuuteen ja rakennusliikkeisiin, 4. julkisen taiteen asiantuntijoiden koulutukseen ja 5. tutkimustoimintaan sekä viestintään. Suosituksissa muun muassa ehdotetaan uutta valtiollista julkisen taiteen organisaatiota muiden Pohjoismaiden tapaan, taiteen roolin kirjaamista kunta- ja kaupunkistrategioihin, ammattimaisten taideasiantuntijoiden käyttöä valtion rahoittamissa taidehankkeissa, korkeakoulutasoista koulutusta taideasiantuntijoille ja säännöllistä tutkimusta sekä viestintää prosenttiperiaatteesta ja julkisesta taiteesta.

Suosituksen antamisen jälkeen moni niistä on edennyt käytännön toimiksi. Taiteen edistämiskeskus Taiken prosenttiperiaatteen kehittämissuunnitelman käytäntöjä on vakinaistettu pysyväksi toiminnaksi, ja Taike tarjoaa asiantuntijapalveluita prosenttiperiaatteeseen ja julkiseen taiteeseen liittyvissä kysymyksissä. Taideasiantuntijoiden erikoistumiskoulutus alkoi Taideyliopistossa 2019. Useat Suomen kaupungit ovat laatineet julkisen taiteen strategioita laajemman strategiansa osaksi tai liitteeksi. Rakennustietosäätiö kehittää kattavaa ja taiteen tilaajaa palvelevaa Taidepankkia, joka auttaa taiteilijan ja julkisen taiteen asiantuntijan tai -koordinaattorin valinnassa.

Taiteen edistämiskeskuksen erityisavustukset

Taiteen edistämiskeskus Taike aloitti vuonna 2014 prosenttiperiaatteen kehittämissuunnitelman, joka vaikutti kahtalaisesti: myöntämällä valtion erityisavustuksia sekä läänintaiteilijoiden asiantuntijatyön avulla. Yhteistyö opetus- ja kulttuuriministeriön sekä visuaalisen alan järjestöjen kanssa oli tiivistä. Määräaikainen ohjelma päättyi 2018, mutta myönteiset tulokset johtivat avustusten ja asiantuntijatyön jatkamiseen osana Julkisen taiteen asiantuntijapalveluita.

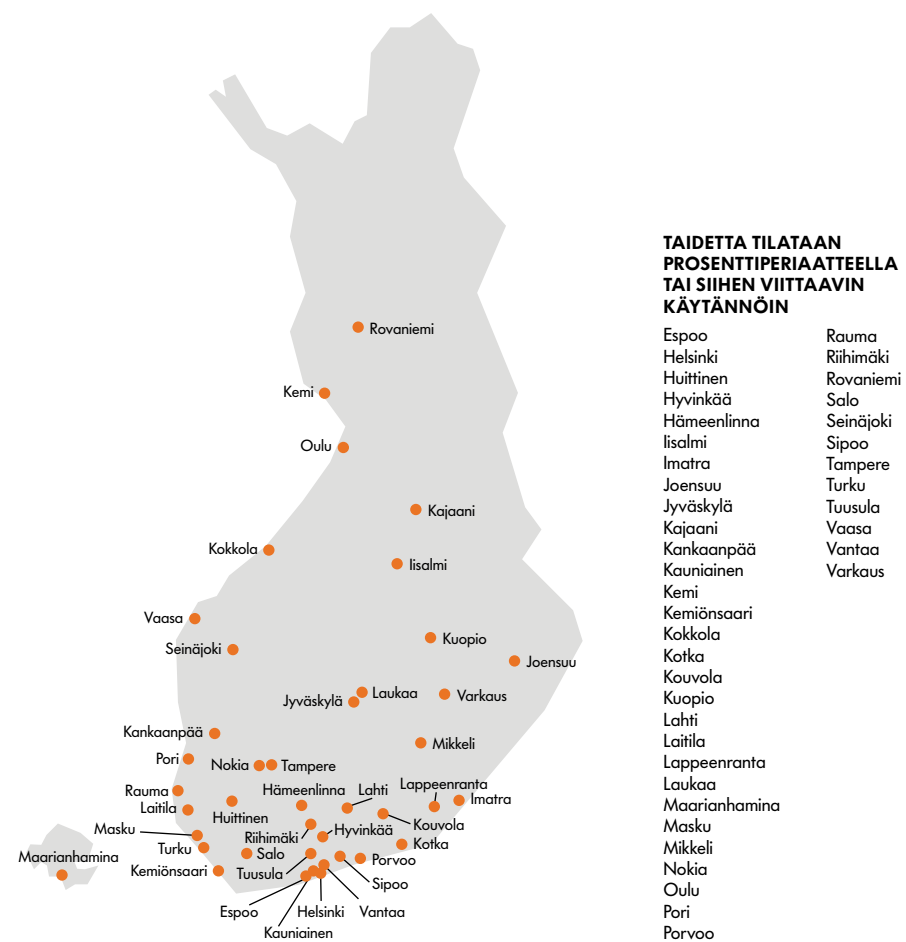
Yhteensä kuuden vuoden aikana on myönnetty tukea 73 kohteeseen. Tyypillisimpiä niistä ovat kunnalliset päiväkodit, koulut ja oppilaitokset sekä sairaala- ja sotekiinteistöjen kohteet, joihin on laadittu taideohjelma. Myös yksityisiä taidehankkeita on tuettu. Avustusta on mahdollista hakea myös vanhojen teosten kunnostamiseen, mutta näitä kohteita on ollut vain vähän. Monet Taiken avustuksen turvin toteutetut taidehankkeet ovat olleet ensimmäisiä prosenttiperiaatekohteita alueillaan. Avustus on edellyttänyt sitä, että rakenuttaja vastaa vähintään 50 % taiteeseen liittyvistä suorista kustannuksista, mikä vahvistaa kuntien ja muiden toimijoiden omaa sitoutumista asialle.

Suomen suuret kaupungit ovat sitoutuneet prosenttiperiaatteeseen

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore teki selvityksen prosenttiperiaatteen käytöstä ja julkisen taiteen hankintamalleista Suomen asukasluvultaan 20 suurimmassa kaupungissa vuonna 2012. Selvitys on tehty

opetus- ja kulttuuriministeriön ”Taidetta arkeen – ehdotus valtion keinoiksi edistää prosenttiperiaatetta osana julkista rakentamista” -julkaisun (2013) taustatutkimukseksi. Selvityksestä ilmenee, että 2010-luvun alussa systemaattisesti prosenttiperiaatetta noudattavia suuria kaupungeja Suomessa olivat Helsinki, Hämeenlinna ja Oulu. Vaihtelevasti prosenttiperiaatetta noudattavia kaupungeja olivat Joensuu, Kotka, Kuopio, Mikkeli, Rovaniemi, Salo, Turku sekä Vaasa. Espoossa prosenttiperiaatetta käytettiin suurimmissa rakennushankkeissa. Lahti, Lappeenranta ja Kouvola ilmoittivat kyselyssä, että he eivät noudata lainkaan prosenttiperiaatetta. Jyväskylän, Porin, Seinäjoen ja Tampereen vastaukset eivät olleet yksiselitteiset.

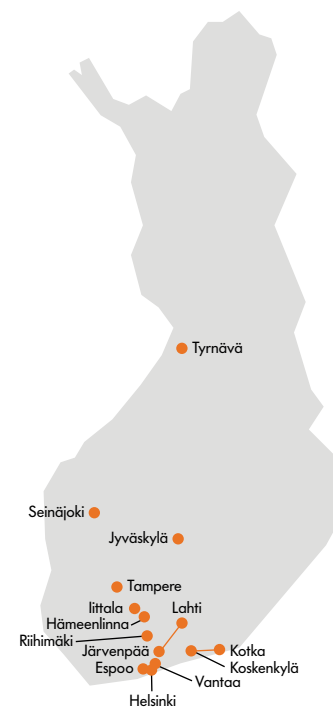
Viidessä vuodessa tilanne on muuttunut. Moni vaihtelevasti prosenttiperiaatetta noudattavista kaupungeista on laatinut järjestelmälliset periaatteet julkiselle taiteelle tai toteuttanut laajoja ja merkittäviä julkisen taiteen hankkeita. Joensuu on toteuttanut Penttilänrannan alueella kunnianhimoista taideohjelmaa, joka toimii referenssinä muille kaupungeille. Kotka on laatinut kattavan kuvataideohjelman, joka valmistui vuonna 2018. Kuvataidevisiossa korostetaan prosenttiperiaatteen vahvistamista, minkä lisäksi kaupunki

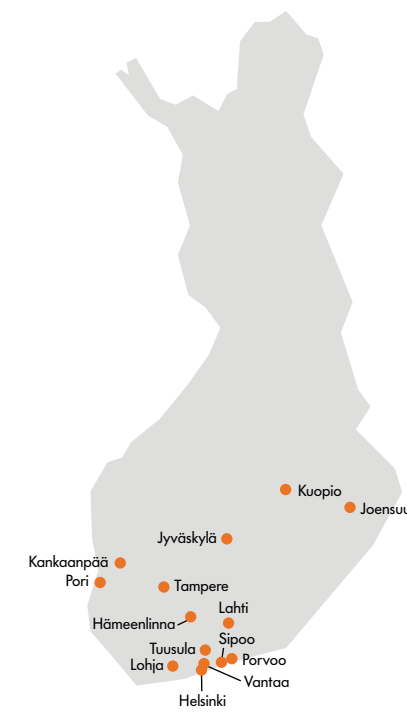
**KAUPUNKEJA JA KUNTIA,
JOISSA TAIKEN AVUSTUKSELLE
ON TOTEUTETTU YKSITTÄISIÄ
TAIDEHANKKEITA 2014–2019**

Espoo	Maarianhamina
Eura	Mikkeli
Helsinki	Nokia
Hyvinkää	Nurmes
Iisalmi	Oulu
Imatra	Outokumpu
Inari	Porvoo
Joensuu	Rauma
Jyväskylä	Riihimäki
Kajaani	Rovaniemi
Kangasala	Seinäjoki
Kankaanpää	Sipoo
Kemiönsaari	Sodankylä
Kerava	Somero
Kokkola	Tampere
Kontiolahti	Turku
Kouvola	Kotka
Kuopio	Tuusula
Laitila	Uusikaupunki
Lappeenranta	Vaasa
Luvia	Varkaus
	Vesilähti

**ESIMERKKEJÄ YKSITTÄISISTÄ
PROSENTTIPERIAATTEISISTA
INFRAHANKKEISTA**

- Helsingin metro
- Hämeenlinnan Asemanranta
- liittalan taideasema
- Jyväskylän Kehä Vihreä
- Kehärata (Vantaa)
- Länsimetro (Espoo)
- Valtatie 4:n taideteokset osuudella Järvenpää-Lahti
- Riihimäen kiertoliittymät ja asemanseutu
- Seinäjoen asemanseutu
- Tampereen rantaväylän tunnelihanke
- Tampereen ratikka
- Tyrnävän kiertoliittymä
- E18-moottoritien väyläestetiikka osuudella
- Kotka-Koskenkylä

**TOTEUTUNEITA JA SUUNNITTEILLA
OLEVIA TAIDEKAUPUNGINOSIA
SUOMESSA**

Helsingin Arabianranta	Lohjan Hiidensalmi
Helsingin Kalasatama	Porin Karjaranta
Helsingin Toukoranta	Porvoon Länsiranta
Hämeenlinnan Asemanranta	Sipoon Nikkilä
Joensuun Penttilänranta	Tampereen Vuores
Jyväskylän Kangas	Tuusulan Rykmentinpuisto
Kankaanpään taidekehä	Vantaan Aviapolis
Kuopion SaaristoGalleria	Vantaan Kivistö
Lahden Ranta-Kartano	Vantaan Leinelä

kasvattaa järjestelmällisesti merkittävää julkisen taiteen kokoelmaa, Veistospromenadia. Mikkeli julkaisi vuonna 2018 laajan julkisen taiteen ohjelman, joka esittää useita poikkihallinnollisia ja rahoittamiseen liittyviä kehittämistoimia taiteen yhdistämiseksi rakentamiseen. Rovaniemellä yksityinen taho, Osuuspankki, toteuttaa taideohjelmaa uudisrakennuksessaan ja Lapin keskussairaalan laajennusosaan hankitaan taidetta prosenttiperaatteella. Turussa ammattikorkeakoulun uuden kampuksen julkisen taiteen ohjelmalla luodaan merkittävä julkisen taiteen kokoelma. Espoon julkisen taiteen periaatteet valmistuivat vuonna 2019. THL:n tuottamasta kuntia koskevasta TEA-viisarista käy ilmi, että 27 prosenttia Suomen kunnista (vuonna 2019) on tehnyt periaatepäätöksen prosenttiperaatteesta.

Aiemmin prosenttiperaatteeseen sitoutumattomista tai vain harvoin sitä käyttävistä kaupungeista Lahteen on laadittu ensimmäinen alueellinen taide-

ohjelma, Lappeenrannassa on toteutettu taidetta sairaalarakentamisessa ja Kouvolassa muun muassa asuntomessualueella. Kaupungeissa, joissa vielä vuosikymmenen alussa hankittiin julkista taidetta vaihtelevin käytännöin, on toteutettu laajoja ja esimerkillisiä taidehankkeita. Jyväskylässä korostuu etenkin Kankaan alueen prosenttikulttuuri-ohjelma. Porin laajoja taidehankkeita ovat viime vuosina olleet Satasairaalan taidekokoelman luominen, Porin pääterveysaseman taidehankinnat peruskorjauksen yhteydessä ja asuntomessualue Karjaranta. Seinäjoki kehittää julkisen taiteen käytäntöjään osana Suomen kasvukäytävän alueen Yhteiskuntataiteilija-toimintaa, josta vastaa Riihimäen kaupunki. Tampereen julkisen taiteen periaatteet vuodelta 2017 ohjaavat julkisen taiteen hankkimista pitkäjänteisesti.

Uusia periaatepäätöksiä, keskustelua ja tahtoa hankkia taidetta

Osassa Suomen kunnista päätös prosenttiperiaatteen noudattamisesta on tehty jo kymmeniä vuosia sitten, mutta sen noudattaminen on syystä tai toisesta unohtunut tai siitä on luovuttu, yleensä taloudellisista syistä. Moni näistä kunnista on viime aikoina tehnyt uuden päätöksen prosenttiperiaatteesta tai käynyt keskustelua aiheesta. Näitä kaupunkeja ovat esimerkiksi Iisalmi, Kokkola, Kuopio, Imatra, Kemiönsaari ja Laukaa. Esimerkiksi Kuopiossa on 2019 hyväksytty Valon kaava, jonka osana on Valaistus-, taide-, muotoilu- ja kulttuuriohjelma. Kymmenet uudet kunnat ja kaupungit ovat sitoutuneet prosenttiperiaatteeseen tai vähintäänkin käyttäneet sitä yksittäisissä rakennuskohteissa. Joutsassa kehitettiin vuonna 2018 kiinnostava prosenttiperiaatteen sovellus, kun prosentti kunnan ylijäämäisestä tuloksesta päätettiin käyttää taideostosten hankkimiseen. Taide on vakiintumassa osaksi asuntomessuja, mistä hyvinä esimerkkeinä ovat vuoden 2020 asuntomessut järjestävän Tuusulan Rykmentinpuiston taideohjelma ja vuoden 2021 kohteen Lohjan Hiidensalmen alueelle suunniteltu taide.

Suomessa on myös kaupunkeja, joissa ei ole päätöstä prosenttiperiaatteesta, mutta joissa taidetta hankitaan prosenttiperiaatteeseen viittaavin tavoin – ainakin, jos prosenttiperiaatteen ajatellaan laajassa merkityksessä tarkoittavan kunnallisia päätöksiä julkisen taiteen rahoittamisesta ja hankkimisesta. Esimerkiksi Vantaalla käytettiin prosenttiperiaatetta järjestelmällisesti vuoteen 2003 asti, minkä jälkeen sitä on hyödynnetty harkinnanvaraisesti. Leinelän ja Kivistön alueille on laadittu laajat ja tasokkaat taiteen yleissuunnitelmat. Vantaan taidemuseo Artsi on erikoistunut katutaiteeseen, jota on toteutettu paljon erityisesti Myyrmäessä. Laajoja taidehankkeita toteutetaan lisäksi esimerkiksi Länsimäessä ja Aviapoliksessa. Vantaalla taidetta hankitaan paitsi uudisrakentamisen yhteydessä, myös vanhojen alueiden kehittämisen yhteydessä. Esimerkkejä tästä ovat Tikkurilan keskustan taidekokonaisuus ja Koivukylään vuonna 2017 valmistunut julkisen taiteen konsepti.

Laajoista julkisen taiteen kokonaisuuksista Suomessa tunnettuja ovat etenkin Kankaanpään Taidekehä ja jo mainittu Kotkan Veistospromenadi. Kankaanpään Taidekehä on yli sadan teoksen kokonaisuus, joka levittäytyy ympäri kaupunkia. Kokoelman karttumisesta vastaavat kaupunki, Kankaanpään taidekoulu (SAMK) ja taideyhdistys. Kuvataide on Kankaanpäässä aluepoliittinen tekijä, ja paikallisen aktiivisuuden ansiosta on syntynyt sekä taidekoulu että merkittävä ja kansainvälinen julkisen taiteen teoskokoelma.

Julkisen taiteen kehitys 2010-luvulla pohjaa edelleen prosenttiperiaatteen varsin suoraviivaiseen malliin julkisen taiteen rahoittamisesta. Uudet rahoittamisen ja taiteen hankkimisen tavat ammentavat prosenttiperiaatteen menestyksestä, mutta samalla ne kehittävät käytäntöjä etenkin poikkihallinnollisuuden ja yksityisen rahoituksen korostumisen suuntaan. Julkisen taiteen periaateohjelmat sitovat taiteen hankkimisen laajasti ja sitovasti kaikille niille monille kunnan hallinnon sektoreille, joita taidehankinta koskee.

Kaavoitukseen ja tontinluovutukseen nivoutuvat käytännöt sitovat myös yksityiset rakennuttajat ja rakennusliikkeet julkisen taiteen toteuttamiseen, ja monissa tapauksissa on pystytty ottamaan huomioon myös erilaisia asukkaita osallistavia menetelmiä.

Julkisen taiteen kehitys tulevaisuudessa

2020-luvun kynnyksellä voidaan todeta, että julkista taidetta hankitaan Suomessa paljon ja varsin kehittynein sekä monipuolisin käytännöin. Suosion myötä nousee myös haasteita, jotka liittyvät etenkin taiteen ja sen hankintaprosessien laadun varmistamiseen tulevaisuudessa. Useat kaupungit ovat perustaneet taidehankintojen toteuttamisen tueksi moniammatillisia ja poikkihallinnollisia työ- tai ohjausryhmiä, joiden toimintaa osana kaupunkisuunnittelua ja hallintoa tulee vakinaistaa edelleen. Julkisen taiteen asiantuntemukseen tulee kiinnittää huomiota. Taiteen ammattilaiset seuraavat ja ymmärtävät taiteen muotojen uudistumista ja kehittymistä. Tätä osaamista tulee hyödyntää, jotta julkinen taide on laadukasta ja kiinnostavaa nykytaidetta siinä missä muukin suomalainen visuaalinen taide.

Huomiota tulee kiinnittää myös elinkaariajatteluun julkisessa taiteessa. Yleistyvä katutaide jo haastaa ajatusta siitä, että julkisen taiteen teokset ovat lähtökohtaisesti pysyviä. Samoin rakennushankkeissa toteutetaan tilapäisiä teoksia ja prosenttiperiaatetta laajentamalla myös esittävän taiteen tapahtumia. Pysyvät julkiset taideteokset vaativat kunnossapitoa, jonka vastuukäytännöt ovat Suomessa vielä melko kirjavat. Rapistuvat taideteokset ovat esteettinen ongelma ja myös mahdollinen turvallisuusriski, jos teoksen elinkaarta ei ole ajateltu loppuun saakka.

Suomalainen julkinen taide linkittyy luonnollisesti kansainvälisiin kehityskulkuihin. Pohjoismaissa ja esimerkiksi Virossa on velvoittavat ja vakiintuneet valtiolliset julkisen taiteen vastuutahot ja käytännöt. Valtion sitoutuminen prosenttiperiaatteeseen on kysymys, jossa prosenttiperiaatteen ohjausryhmän loppuraportin mukaan on kehittämistä. Kansainvälisyys liittyy myös taiteen tekijöihin ja muotoihin. Ruotsissa esimerkiksi monet rakennushankkeiden taiteilijapankit ovat avoimia kaikille ammattitaiteilijoille. Suomessa julkisen taiteen tekijäkaarti on pitkälti kotimaista, ja on toki suotavaa, että teostilaukset työllistävät Suomessa asuvia korkeasti koulutettuja ammattilaisia. Suomessa työskentelee runsaasti myös kansainvälisiä taiteilijoita, joiden osallistumisen mahdollisuudet kannattaa huomioida esimerkiksi taidehankkeiden kielivalinnoissa niin, että myös muut kuin suomenkieliset taiteilijat voivat tarjota osaamistaan. Lopuksi voidaan ajatella, että julkisen taiteen kansainvälinen avautuminen voi tuoda uusia kontakteja ja työmahdollisuuksia suomalaisille tekijöille myös ulkomailla.

Aalto-yliopisto on sitoutunut prosentti-periaatteeseen ensimmäisenä suomalaisena yliopistona, ja soveltaa sitä niin uudisrakentamiseen, peruskorjauksiin kuin täydennys- ja infrarakentamiseen. Gloria Lauterbachin teos *Kreutzstrasse* (2018) on osa Aalto-yliopiston taidekokoelmaa ja sijaitsee Otaniemessä Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulun Väre-rakennuksessa.
KUVA Mikko Raskinen / Aalto-yliopisto

Kokemuksia taiteen käytöstä rakennushankkeissa

Arkkitehti, taiteen tohtori Laura Uimonen kartoitti rakennusalan näkemyksiä taiteen käytöstä Prosentti taiteelle -hankkeen kyselyssä, jonka toteutti Teollisuustaiteen Liitto Ornamo (nyk. Ornamo) yhteistyössä Rakennusteollisuus ry:n kanssa vuonna 2015. Seuraavassa on tiivistetty esitys kyselyn tuloksista.

Laura Uimonen

Aluksi – kyselyn taustaa

Taiteella tarkoitettiin kyselyssä kuvataidetta, esimerkiksi veistoksia, seinämaalauksia, uniikkimuotoiltuja rakennusosia ja yhteisön kanssa toteutuneita taidehankkeita. Näkemyksiä kerättiin tilaajilta, rakennuttajilta ja suunnittelijoilta sekä yksityiseltä sektorilta että kuntasektorilta.

Linkki Webropol-kyselyyn lähetettiin sähköpostitse tilaajille ja rakennuttajille Rakennusteollisuus ry:n ja suunnittelijoille sekä sisustusarkkitehdeille Suomen Arkkitehtiliiton ja SIO:n jäsenkirjeissä. Kyselyyn oli mahdollisuus vastata myös Arkkitehtuurin tiedotuskeskuksen verkkosivuilla. Kunnissa kysely suunnattiin tilaajille sekä tekniselle että sivistys- tai kulttuurisektorille kirjaamojen kautta. Kuntien sivistys- ja kulttuurisektori otettiin mukaan kyselyyn tilaajaroolissa, koska koulu-, kirjasto- ja vapaa-ajanrakennushankkeissa sekä taidehankkeissa sivistys- ja kulttuuritoimijat toimivat usein tilaajina. Lisäksi kysely lähetettiin taidehankkeissa toimineille läänintaiteilijoille, taidemuseoille sekä suurimmille rakennuttajille.

Kyselyyn vastasi 109 eri rakennus- ja kulttuurialan ammattilaista. Kysely kiinnosti eniten jo taidehankkeissa toimineita ja erityisesti kuntien sivistys- ja kulttuurisektorilla toimivia tilaajia. Kyselyyn vastasivat erityisesti ne, joilla oli jo kokemusta taidehankkeista (63 %) sekä toimijat, joilla oli hieman kokemusta ja halua tietää enemmän (15 %). Vastaajista 74 % toimii julkisella sektorilla ja 26 % yksityisellä sektorilla. Kyselyyn vastanneista 60 % oli tilaajia, joista suurin osa toimii julkishallinnon sivistys- tai kulttuuritehtävissä taiteen tilaajana. 25 % vastanneista oli suunnittelijoita ja 15 % rakennuttajia.

Tilaajien, rakennuttajien ja suunnittelijoiden näkemyksiä taiteen talousvaikutuksista rakentamisessa

Kuvataidetta on hyvä tarkastella myös talouden kannalta silloin, kun taidetta halutaan osaksi arkisia elinympäristöjä asuintaloihin, sairaaloihin, kouluihin, kirjastoihin sekä kaduille, aukioille ja tiemaisemaan. On kuitenkin selvää, ettei taiteen todellista arvoa voida mitata rahassa, koska taiteen tehtävä on herättää tunteita ja luoda elämyksiä, jotka koetaan henkilökohtaisesti.

Etenkin asuntorakentamisen yhteydessä kuvataiteella tavoitellaan muiden arvojen lisäksi usein myös suoraa taloudellista lisäarvoa, vaikka sitä on vaikea ennustaa.

Taiteen taloudellinen arvo määräytyy useimmiten pitkän ajan kuluessa. Esimerkiksi jugend-arkkitehtuuri runsaine veistosaiheineen on arkkitehtuurin professori Janne Pihlajaniemen tuoreen tutkimuksen mukaan arvostetuin tyyliuunta, kun arvokriteerinä ovat asuntojen hinnat.

Nostaako taide rakennusten arvoa?

Houkutteleeko taide alueelle uusia asukkaita, yrityksiä tai vierailijoita?

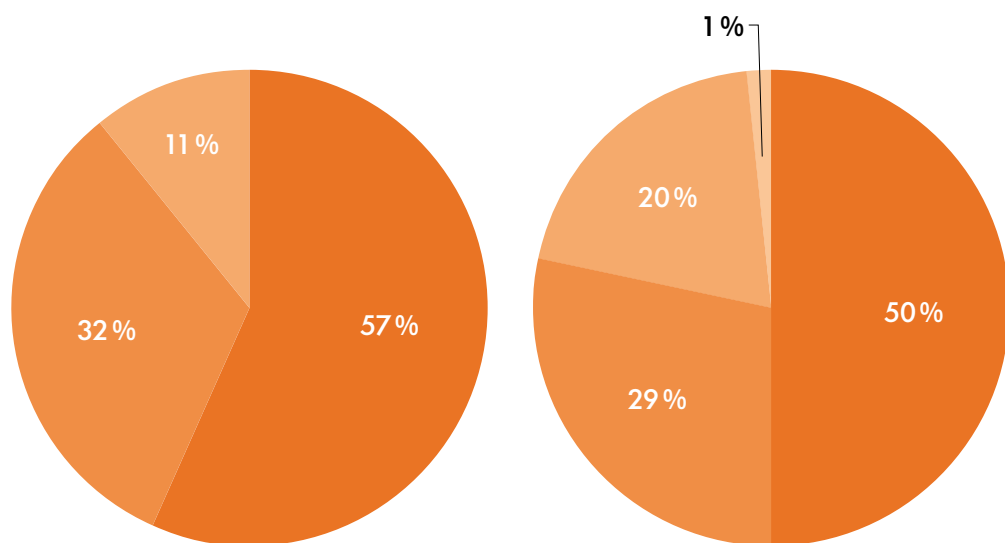
Kyselyllä saatiin tärkeää tietoa erityisesti niiltä rakennus- ja kulttuurialan toimijoilta, joilla oli jo kokemusta valmistuneista tai jo käynnissä olevista taidetta hyödyntävistä rakennushankkeista. Kyselyssä neljäsosa vastasi, että taideteos on tuonut rakennushankkeelle taloudellista hyötyä. Kysely paljasti, ettei taiteen talousvaikutuksia rakentamisessa tunneta vielä hyvin, sillä yli puolet vastanneista ei osannut sanoa, toiko taideteos rakennushankkeelle taloudellista hyötyä.

55 % vastaajista näki, että taide on lisännyt ostohalukkuutta, alueen arvostusta ja mahdollisesti vähentänyt ilkeävaltaa alueella. Taide toi hyötyjä rakennusten markkinointiin, sillä 67 % vastaajista käytti taideteoksia osana rakennustensa markkinointia ja ilmoitti median suhtautuneen taidehankkeisiin positiivisesti. Lähes kaikki vastaajat (96 %) näkivät taiteen yhtenä laatu-tekijöistä, joiden avulla alue tai rakennus voi erottautua ja olla uniikki.

Yli 80 % vastaajista kertoi asiakaspalautteen taideteoksista olleen positiivista, ja 60 % asiakkaista toivovan lisää taideteoksia. Vastaukset tukevat aikaisempien tutkimusten tuloksia taiteen kyvystä nostaa alueiden arvostusta. Puolet vastaajista kertoo, että heidän hankkeissaan on kuultu asiakkaita tai käyttäjiä taideteosten valinnassa ja sijoittamisessa. Asukkaiden osallistumisella taidehankkeisiin on saavutettu monessa taidehankkeessa hyviä tuloksia.

Mitä taideteoksen tilaaminen rakentamisen yhteydessä maksaa?

Kuvataidehankkeen kustannukset muodostuvat mahdollisen taidekilpailun kuluista, taiteen asiantuntijan ja taiteilijan palkkioista sekä teoskohtaisista kuluista, kuten esimerkiksi perustus-, asennus-, valaistus- ja kuljetuskuluista. Taiteen kokonaiskustannukset ovat pienemmät taideteoshankkeen käynnistyessä jo rakennushankkeen aikana verrattuna siihen, jos taideteos hankitaan valmiiseen kohteeseen. Kustannussäästöjä voidaan löytää materiaalivalinnoista, valaistus- ja asennuskustannuksista sekä kuljetuksista. On myös esimerkkejä, joissa taiteilijan idean avulla on voitu luoda kustannustehokkaita ratkaisuja vaihtamalla materiaaleja tai esimerkiksi taiteilijan kattomaalauksella on korvattu kallis alas laskettu kattorakenne. Yksi esimerkki tästä on Tampereen

Taidehankkeet ovat olleet positiivinen kokemus (yrityssektori), n=37

Taidehankkeet ovat olleet positiivinen kokemus (kuntasektori), n=70

kaupungin ja Rambollin yhteistyö. Toimijat suunnittelevat ja toteuttavat kadun perusparannushankkeen, jossa taide nivoutuu myös kustannuksissa osaksi tavallisia katurakenteita sen sijaan että teokset rahoitettaisiin erikseen omana hankkeenaan. Kyseisessä hankkeessa taiteilija ja arkkitehti Maija Kovari toimi katusuunnittelutiimin jäsenenä. Kohde oli yksi Prosentti taiteelle -hankkeen pilottikohteista.

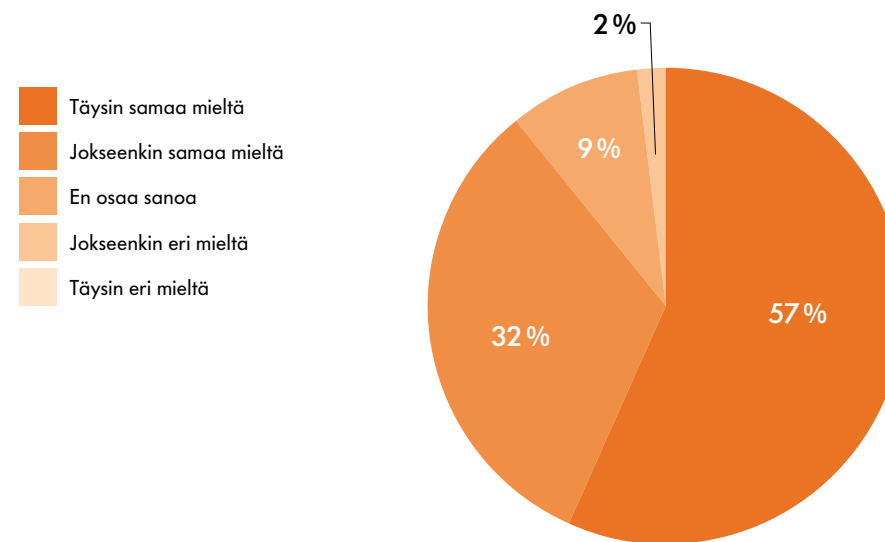
Rakennuttaja tai tilaaja hankkivat taidekoordinoinnin usein konsulttipalveluna, jos yrityksessä tai julkishallinnon tilaajilla ei ole omaa kokemusta taidehankkeen toteuttamisesta. 44 % kyselyyn vastanneista näki, että taidekonsultti toi hankkeelle lisäarvoa varmistamalla laatua, pitämällä huolta budjetista, aikatauluista ja sopimuksista. Taidekonsultit (taideasiantuntijat, taidekoordinaattorit) tuntevat sekä rakentamisen että taidekentän: he voivat etsiä taiteelle mielenkiintoisia sijoituspaikkoja sekä ehdottaa juuri tiettyyn hankkeeseen sopivia taiteilijoita ja taideteosmahdollisuuksia. Teoskirjo on laajentunut nopeasti, kun kuvataiteen perinteisten veistosten ja maalausten rinnalle on luotu valoa, ääntä ja valokuvaa, joskus liikettäkin hyödyntäviä julkisia taideteoksia.

Taidehankkeiden ammattilaiset. Tilaajista urakoitsijoihin, kaavoituksesta isännöintiin ja alueiden kunnossapitoon

Taidehankkeita toteuttaa yhä suurempi joukko ammattilaisia. He voivat olla taideasiantuntijoita kansainvälisissä rakennusalan yrityksissä, yliopistossa tai muutaman hengen konsulttitoimistossa. He voivat olla virkamiehiä kunnissa ja taidemuseoissa. Yhteistyötä tehdään asiantuntijaryhmissä ja projekteissa. Taidehankkeita toteutetaan sairaanhoitopiireissä ja kokonaisten aluehankkeiden tai kaupunginosien kehittämisessä. Monissa hankkeissa yhteisöt ja asukkaat ovat päässeet mukaan.

Kyselyn mukaan 21 % taiteilijavalinnoista tehdään työryhmissä, 15 % taidemuseoissa ja 20 % valinnoista tekee arkkitehti tai sisustusarkkitehti. Kuntien sivistys- tai kulttuuritoimissa valintoja tehdään 10 % ja teknisessä toimessa 8 %. Valintapäätöksiä tekevät kyselyn mukaan myös kulttuurirahastot, projektipäälliköt, läänintaiteilijat, rahoittajan edustajat, kunnanhallitukset, rakennustoimikunnat, rakennusliikkeiden omistajat ja edustajat, kulttuuritoimet, kulttuuripäälliköt ja kulttuurituottajat. Osa valinnoista on ratkaistu taidekilpailuilla.

Esimerkki taideyhteistyön laajuudesta on Tampereen uuden rantatunnelin ilmanvaihtopiiput, jotka ovat samalla Jan-Erik Anderssonin kilpailuvoittoon perustuva taideteos Tuli ja Sade. Koko tunnelihankkeen tilaaja- ja rakennuttajatahona on toiminut viiden toimijan allianssi, ja työmaalla kerrotaan toimivan keskimäärin 300 työntekijää.

Taide nostaa asuinalueen ja/tai kiinteistöjen arvoa.

Kyselyssä ei ollut mukana valtion omistamia tilaajayhtiöitä. Kommentteissa tuli kuitenkin esiin, että valtion esimerkkiä ja kykyä sitoutua prosenttiperiaatteeseen omista hankinnoissaan julkisessa rakentamisessa pidetään olennaisena.

Kaavoitus

Taiteen käyttö rakentamisessa on tullut mukaan kaupunkikehittämiseen Suomessa jo kymmeniä vuosia sitten, tunnetuimpana esimerkkinä Arabianrannan asuinalueen kehittäminen Helsingissä. 2000-luvun kulttuuripääkaupunkihankkeet olivat kimmokkeena aluekehittämiseen ja kuntien taideimagon korostamiseen, kuten Mäntässä. Kaavoittajat ovat olleet mukana esimerkiksi Tampereen Vuoreksen monialaisessa tiimissä ja Jyväskylän Kankaan alueen kehittämisessä. Jyväskylän kaupunki on allekirjoittanut kaupallisten rakennuttajien (Skanska talonrakennus, YIT rakennus Oy, Jyvä-Parkki Oy) kanssa vuonna 2014 toteutussopimuksen, joka määrittelee Kankaan prosenttikulttuuriperiaatteen.

Tilaajat ja rakennuttajat

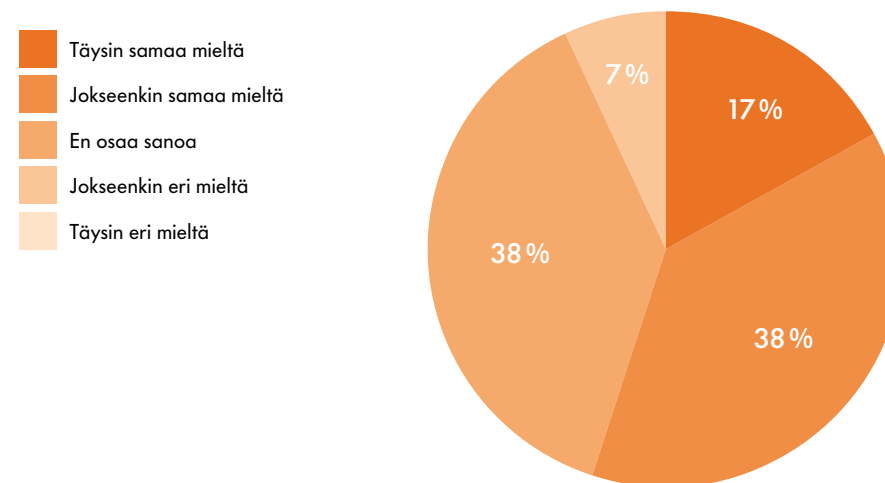
Taidekentälle ei ole vielä kovin tuttua, kenelle taidetta tai taiteilijan työpanosta tulisi rakennushankkeessa tarjota. Taidehankkeiden käytäntöjen kehittämiseen tarvitaankin mukaan taiteesta kiinnostuneita rakennusalan ammattilaisia ja kehittäjiä. Tilaajia sijoittuu valtion-, alue- ja paikallishallintoon sekä yrityksiin riippuen siitä mitä ollaan rakentamassa. Yksityisen ja julkisen sektori raja ei enää ole niin merkittävä, kun julkishallinnon liikelaitokset huolehtivat maamme rakennuskannasta ja infrasta yhdessä yritysten kanssa. Lisäksi rakennushankkeet sisältävät tietoliikenneverkkoja, rakennusmaan puhdistamista, erityisalueiden ja käyttäjäryhmien huomioimista. Ne jakautuvat moniksi osa-alueikseen, jotka lähes poikkeuksetta vaikuttavat toisiinsa.

Taidehankkeen lisääminen mukaan suurhankkeisiin vaatii paljon tahtoa ja näkemystä hankkeiden käynnistäjiltä, mutta kokeneille tilaajille taidehanke on jo tuttu osa-alueensa vakiintuneine käytäntöineen. Kyselyssä yli puolet yrityssektorin vastaajista kertoi, että taide on osa yrityksen strategiaa, yhteiskuntavastuuohjelmaa tai laatujärjestelmää. Jopa 70 % kyselyn yrityksissä toimii vastuuhenkilö, jolla on taide- tai muotoiluosaamista.

Kyselyssä korostui kuitenkin, että juuri tilaajat tarvitsevat lisää tietoa ja taitoa taidehankkeiden käynnistämiseen. 84 % olikin sitä mieltä, että tilaaja tarvitsee taidekonsultin tai läänintaiteilijan apua taidehankkeen toteuttamiseen. 67 % prosentin mukaan tilaajilla ei ole myöskään kokemusta prosenttiperiaatteen viemisestä rakennushankkeen tilaohjelmaan.

Taiteilijat, taidekonsultit ja työryhmät

Taiteilijoiden taidot nähtiin kyselyssä valtaosin positiivisina. Taiteilijoiden osaamista pidettiin ammattimaisena ja taidetta korkealuokkaisena. Taidehankkeen prosessin nähtiin sujuneen budjetissa ja aikataulussa, ja sopimusten teon nähtiin olleen lähes kitkatonta. Taiteilijan ja suunnittelijan yhteis-

Taidehankkeesta on ollut välillisiä taloudellisia hyötyjä (tunnettuus, ostohalukkuus, brändi, alueen arvo, ilkvallan väheneminen), n=87

työtä hankkeissa pidettiin pääosin hedelmällisenä. Näistä väitteistä oli samaa mieltä 60–85 % vastaajista, alle 10 % oli väitteistä jokseenkin erimieltä ja loput eivät osanneet sanoa mielipidettään taiteilijoiden taidoista. Kriittikää sai taiteilijoiden materiaaliosaaminen etenkin ulkotilojen vaatimusten täyttämässä. Ratkaisuna uniikkiteoksissa voi toimia teoksen määräaikaisuus, etenkin silloin kun materiaalin kestoa ei voida testata tarkkaan ennalta. Samoin valoteosten tekniikan päivittämistarve on syytä huomioida ennalta kustannuksissa.

Taidekoordinaattorilla on asiantuntemusta sekä rakentamisesta että kuva- taiteesta. Hänellä on usein laaja kokemus tai esimerkiksi sekä arkkitehdin että taiteilijan koulutus kuten Arabianranta luotsanneella Tuula Isohannilla ja Tuusulan Rykmentinpuiston taiteen yleissuunnitelman laatimiseen osallistuneella Kaisa Berryllä. Koordinaattori ei kuitenkaan toimi hankkeessa yleensä itse teoksia luovana taiteilijana, vaan taiteellinen osaaminen kohdistuu taiteilijavalintoihin ja arkkitehdin osaaminen teospaikkojen ja teoslajien valintaan.

Konsultti tai koordinaattori voi luoda alueelle taideohjelman tai konseptin, jonka mukaan etenkin laajoja monivuotisia taidehankkeita voidaan toteuttaa suunnitelmallisesti aluerakentamisen edetessä. 59 % vastaajista näki, että taidekonsultin tai asiantuntijan käyttö on parantanut taidehankkeen toteuttamista.

Taiteilijan rooli voi olla rakentamisessa yhä lähempänä suunnittelijoita ja muotoilijoita, kun taiteilija työskentelee visuaalisten ja tilallisten ideoiden luojana, visuaalisten tarinoiden kertojana tai paikan hengen tutkijana. Taiteilijan teosideoita toteuttavat yhä useammin alihankkijat eli tekniset tuottajat, art fabrication -yritykset.

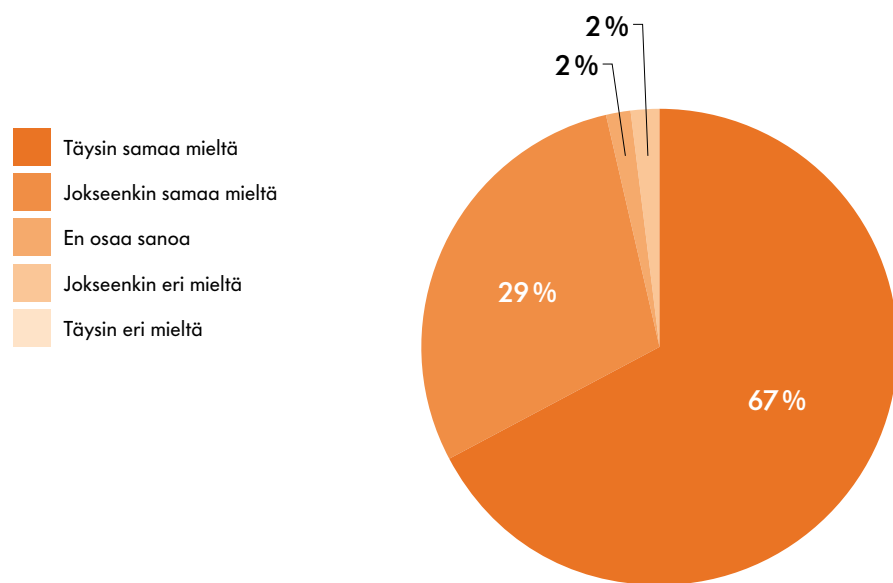
Suunnittelijat

Kysymyksiin suunnittelun ja suunnittelijan roolista vastasivat niin tilaajat, rakennuttajat kuin itse suunnittelijatkin. Suunnittelijalla tarkoitettiin kyse-lyssä erityisesti arkkitehteja, sisustusarkkitehteja ja muotoilijoita, jotka toimivat rakennushankkeissa.

Arkkitehdin rooli voi ulottua aina kaavoituksesta projektijohtamiseen, tilaa-jatehtävistä pääsuunnitteluun tai detaljisuunnitteluun. Kyselyn lähtökohtana oli, että suunnittelija vastaa rakennushankkeen esteettisistä tavoitteista ja valinnoista. Tässä mielessä taidehanke vaatii rakennustaiteen ja kuvataiteen yhteensovittamista, jossa voidaan käyttää monia erilaisia tapoja. Kyselyn mukaan yli 90 % vastaajista pitikin suunnittelijaa taiteilijan työparina ja 79 % oikeana henkilönä perehdyttämään taiteilijaa koko hankkeeseen sekä rakennuspaikan lähtökohtiin. 67 % näki että suunnittelijan ja taiteilijan yhteistyö on synnyttänyt uusia luovia ratkaisuja. 85 % vastaajista oli lisäksi samaa tai täysin samaa mieltä siitä, että taidehanke voi lisätä arkkitehtuurin laadun merkitystä.

Toteuttajat, urakoitsijat, työmaavalvonta ja ylläpito

Lopputoteutuksen koordinointi, valvonta ja laadun varmistus ovat usein taidehankkeenkin haastavin vaihe, etenkin jos tiedonkulku katkeaa rakennushankkeen loppupäässä. Kyselyn vastauksista käy ilmi, että yhteistyö suunnittelijoiden ja taiteilijoiden välillä sujuu, mutta ongelmat alkavat urakointivaiheessa, kun taiteilijan teos asennetaan osaksi rakenteita tai taiteilija itse työskentelee työmaalla esimerkiksi maalaten pintaa. Niin talonrakentamisessa kuin infrarakentamisessa toimii useita urakoitsijoita ja alihankkijoita.

Taide on laatukeyna, jolla alue tai rakennus voi erottautua ja olla uniikki, n=110

Taideteos tarvitsee yleensä perustuksen, valoa ja mahdollisesti muuta tekniikkaa, joihin vaaditaan urakoitsijan osaamista ja yhteistyötä. Kyselyn perusteella taidehankkeiden ongelmakohdat sijaitsevat sekä hankkeiden käynnistymisessä että loppuvaiheessa ja ylläpidossa. Taitoja, keinoja ja tukea kaivataan edelleen taidehankkeiden käynnistämiseen. Lisäksi taideyhteistyön periaatteet tulisi ulottaa urakoitsijan ja alihankkijoiden tietoon.

Tietoa taiteesta tarvitaan arjessa, kun teos jatkaa elämäänsä taloyhtiöiden ja julkistilojen isännöinti- ja huoltoyhtiöiden hoivassa. Uusia toimijoita taidehankkeissa ovat myös isännöitsijäyhtiöt, jotka usein huolehtivat teosten säilymisestä ja kunnosta. Koulutusta tarvitsevat täten jatkossa niin urakoitsijat, alihankkijat, rakennusmestarit kuin huolto- ja isännöinti-yhtiöt.

Haasteena tutun prosenttiperiaatteen noudattaminen vaikeissa taloussuhdanteissa

Suurissa kunnissa ja rakennusliikkeissä taidekäytännöt ovat jo vakiintuneet ja asiantuntemusta löytyy omista organisaatioista. Taidehankkeisiin suhtauduttiin yleisesti positiivisesti: yrityksissä 89 % ja kunnissa 79 % vastaajista näki, että taidehankkeet ovat olleet positiivinen kokemus. Prosentti taiteelle-hankkeen tavoite juurruttaa prosenttiperiaate osaksi suomalaista rakentamiskulttuuria näytti taloussuhdanteista huolimatta edistyvän hyvin erityisesti yrityksissä. Kyselyn perusteella sekä yritys- että kuntasektori tuntee hyvin taidehankkeita ja myös kokemusta hankkeiden toteuttamisesta löytyy eri puolilta Suomea. Kuntasektori tarvitsee kuitenkin lisää tietoa referenssikoh-teista ja taidealan muista toimijoista, koska vain puolet kyselyyn vastanneista tunsivat oman alueensa toimijoita ja referenssikoh-teita. Kunnalliset ja maakunnalliset päätökset prosenttiperiaatteesta sen sijaan vaativat edelleen lisää tukea, sillä prosenttiperiaatteesta luovutaan edelleen helposti.

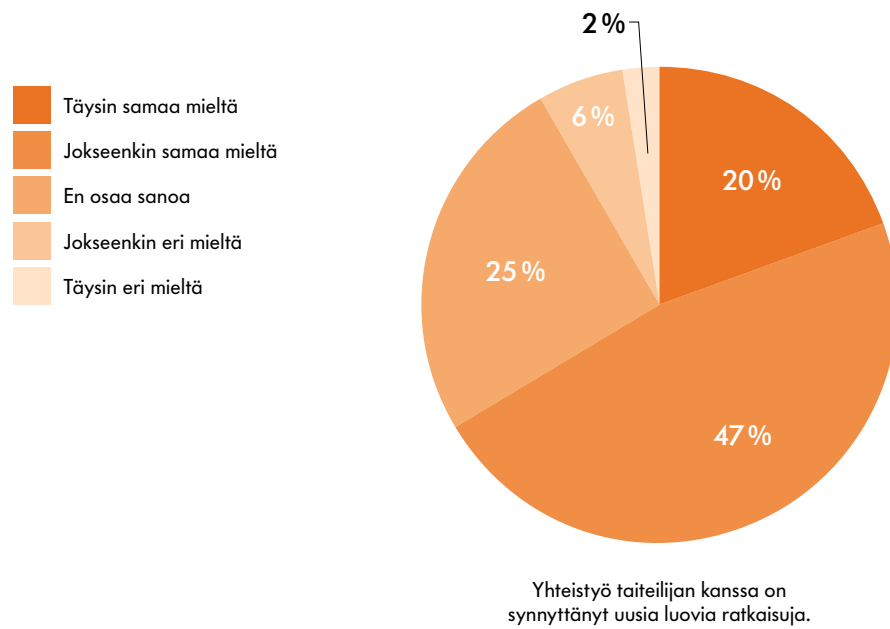
Talousresurssien puute ja kuntien vähäinen halu sitoutua pitkän tähtäimen hankkeisiin ovat edelleen esteinä prosenttiperiaatteen vakiinnuttamiselle. Yrityksillä ja kunnilla on ollut mahdollisuus hakea taidehankkeisiinsa

Taiteen edistämiskeskuksen (Taike) taloudellista tukea, ja osana Prosentti taiteelle -hanketta toteutettiin erityisiä pilottihankkeita eri puolilla Suomea. Kyselyyn vastanneista 20 % oli saanut Taiken tukea hankkeisiinsa.

Pienissä kunnissa Taiken ja Prosentti taiteelle -hankkeen sekä taloudellista että tiedollista tukea pidettiin merkittävänä sille, että taidehankkeita on saatu käynnistettyä ja toteutettua. Osa vastanneista piti tukea koko hankkeen toteutumisen ehtona.

Rakennusalan koulutusta tarvitaan erityisesti kuntien kaavoittajille ja päättäjäille

- 85 % yksityisen sektorin ja 84 % julkissektorin toimijoista näkee, että rakennusala tarvitsee lisäkoulutusta taidehankkeita varten
- 53 % yksityisen ja 43 % julkisen sektorin vastaajista kaipaa lisää tietoa taidehankkeista
- 56 % yksityisen ja 40 % julkisen sektorin vastaajista on kiinnostunut jakamaan omaa osaamistaan toisten kanssa koulutuksissa ja benchmarking-käytännöin

2000-luvun toimet julkisen taiteen edistämiseksi ovat suuntautuneet suurelta osin hankkeissa mukana olevien ammattilaisten kouluttamiseen. Kyselyn mukaan tilaajalle suunnattua koulutusta toivotaan lisää. Osin kyse on myös tiedonkulusta, sillä tilaajille suunnattua tietoa on tuotettu runsaasti. Koulutusta tulisi suunnata erityisesti kuntiin, koska ne tuntevat kyselyn perusteella taidehankkeiden käytännöt, referenssikohteet ja taidekonsultit sekä Taide rakennushankkeessa RT-ohjeen (2014) yritysten ammatillisia huonommin.

Jatkossa tietoa taiteen käytöstä rakentamisessa tarvitsevat ennen kaikkea päättäjät. Myös kuntien teknisen virastojen hallintovirkamiehet ja kaavoittajat toivoivat lisää ohjeita muun muassa taidehankkeiden sopimuksista ja rahoitusmahdollisuuksista.

Jatkotavoitteita ovat tiedon ja koulutuksen suuntaaminen myös rakennusvalvontaan, rakennusmestareille, urakoitsijoille ja taideteosten ylläpidon kannalta kiinteistöalalle, isännöitsijöille sekä huoltoyhtiöille.

Lähteet

CEBR. The contribution of the arts and culture to the national economy. An analysis of the macroeconomic contribution of the arts and culture and of some of their indirect contributions through spillover effects felt in the wider economy. Report for Arts Council England and the National Museums Directors' Council May 2013
<http://www.cebr.com/reports/arts-and-cultures-economic-contribution/15.10.2015>

IXIA. Public art think tank.
<http://ixia-info.com/> 15.10.2015

Jyväskylän kangas, %-periaate
<http://www.slideshare.net/KaupunginKangas/kankaan-prosenttikulttuuri-080115> 26.10.2015

Kolu, Marja 2014. Julkisten taidehankintojen menetelmät 2000-luvun Suomessa. Taidekasvatus. Jyväskylän yliopisto.

Konstnärscentrum konst- och uppdragsförmedling.
<http://www.konstnarscentrum.org/index.php/kc-riks> 15.10.2015

Kontkanen, Minna 2015. Kutsu vaikka opasteeksi. Ornamon lehti 2/2015.

KORO Konst i offentlige rom.
<http://koro.no/prosjekter/?status=iarbeid> 15.10.2015

Korpihalla, Tomi 2015. Villi ja Vapaa. Kaarina Kaikkosen teos Askel Askeleelta päiväkotit Simpukan julkisivussa <http://www.iisalmensanomat.fi/news/villi-ja-vapaa/> 21.8.2015

Kovari, Maija 2014. Infra-taide-infra -sanakirja – eli kuinka julkisen tilan suunnittelutiimi ja taiteilija voivat hyötyä yhteistyöstä
<http://dspace.cc.tut.fi/dpub/handle/123456789/22685> 5.11.2015

Lähtenmäki, Markus 2011. Taide HUS:n sairaaloissa.
<http://www.hus.fi/hus-tietoa/hallinto-ja-paatoksenteko/toimielimet/PublishingImages/Taide%20sairaloissa%20-%20HUS.pdf>

Pihlajaniemi, Janne 2014. Arkkitehtoninen laatu ja asuntojen hinnat. Empiirinen tutkimus Helsingin kanta-kaupungin alueelta. Oulun yliopiston tutkijakoulu. Oulun yliopisto, Arkkitehtuurin tiedekunta.

Prosenttiperiaate Oulussa.
http://prosenttitaide.ouka.fi/tietoa/prosenttitaide_oulussa.php

Public art fabrication.
<http://www.azahner.com/public-art-fabrication.cfm> 20.10.2015

Rakennustietokortti RT 01-11147 Taide rakennushankkeessa 2014. Rakennustieto Oy.

Salon prosenttitaide.
<http://www.salonprosenttitaide.fi/> 20.10.2015

Schadewitz, Arja 2015. Uudet maamerkit Tampereelle. Teräsrakenne 3/2015, 50–51.

Statenskonstråd. Stadsutveckling.
<http://www.statenskonstrad.se/konst?konstkategori=stadsutveckling> 20.10.2015

Suonto, Yrjö 2015. Taide rakentamisessa.
http://prosenttiperiaate.fi/wp-content/uploads/Yrj%C3%B6_Suonto_Taide_rakentamisessa.pdf

Kyselytutkimukset: suomalaiset haluavat kokea taidetta arjessaan

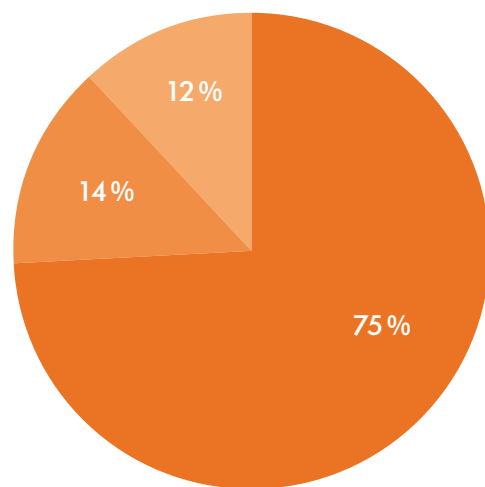
Julkisella taiteella on suomalaisten vahva tuki, joka on kasvanut 2010-luvulla. Kyselytutkimusten mukaan taidetta toivotaan arkisiin ympäristöihin ympäri Suomea ja vastaajan ikään tai sukupuoleen katsomatta.

Suomalaisten suhtautumista julkiseen taiteeseen on selvitetty kahdesti kyselytutkimusten avulla. TNS Gallup toteutti tutkimukset vuonna 2014 Prosentti taiteelle -hankkeen tilauksesta ja 2016 Suomen Taiteilijaseuran tilauksesta. Kyselyistä ensimmäinen oli puheluhaastattelu ja jälkimmäinen internet-paneeli. Molempiin osallistui yli 1 000 suomalaista, jotka edustivat 15–79 -vuotiasta väestöä.

Kyselyissä julkinen taide sai vahvaa kannatusta. Vuonna 2014 70 % vastaajista kertoi haluavansa taideteoksia arkiympäristöönsä, kuten asuinalueelleen, työpaikoille ja kouluihin. Kahta vuotta myöhemmin vastaava tulos oli 75 %, mikä kertoo julkisen taiteen kannatuksen voimistumisesta.

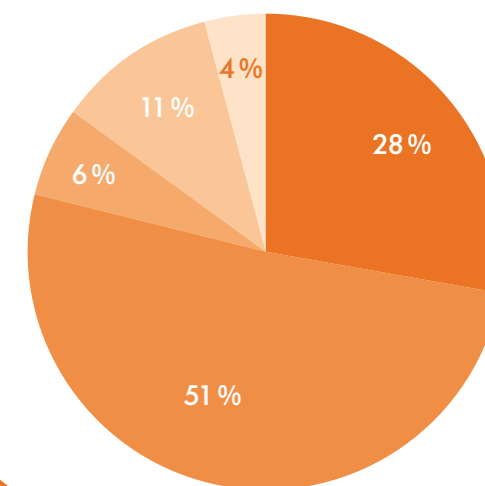
Suomalaiset ovat taiteen tärkeydestä varsin yksimielisiä iästä tai asuinpaikasta riippumatta. Naisten suhtautuminen oli myönteisempää kuin miesten: vuonna 2014 naisista 77 % ja miehistä 69 % halusi taidetta arkiympäristöönsä. Vuoden 2016 tutkimuksessa naisten kohdalla luku oli 79 % ja miesten 71 %. Eri ikäryhmistä myönteisintä suhtautuminen oli 25–34 -vuotiailla, joskin myös ikäryhmien väliset erot olivat melko pienet.

■ Kyllä
■ Ei
■ Ei osaa sanoa

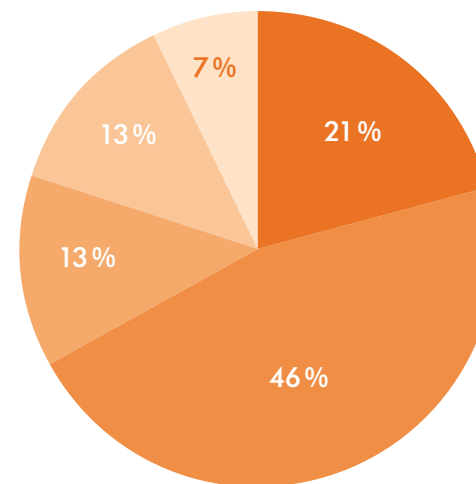

Haluaako arkiympäristöönsä (asuinalue, opiskelu-/työpaikka, kirjasto yms.) taideteoksia (%), n=1495

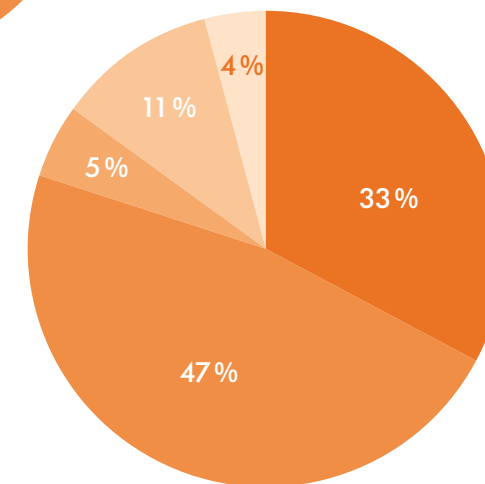
■ Täysin samaa mieltä
■ Jokseenkin samaa mieltä
■ En osaa sanoa
■ Jokseenkin eri mieltä
■ Täysin eri mieltä

Taide parantaa ympäristön viihtyisyyttä ja turvallisuutta.

Taide nostaa asuinalueen ja/tai kiinteistön arvoa

Sairaaloissa ja hoitolaitoksissa tulee olla mahdollisuus kokea taidetta ja kulttuuria

Lähteitä ja lisälukemista

verkkolähteisiin viitattu 26.7.2019

Vuonna 2014 vastaajista 71 % uskoi, että taide nostaa asuinalueen tai kiinteistön arvoa, ja 2016 vastaava tulos oli 67 %. Ensimmäisessä kyselytutkimuksessa lähes puolet, 44 % vastaajista, olisi myös itse valmis maksamaan hieman enemmän omistusasunnosta, jonka rakennuskustannuksista noin prosentti on käytetty taiteeseen. Vuonna 2016 vastaava luku oli 33 %.

Vuonna 2016 selvitettiin erikseen Suomen kymmenen suurimman kaupungin asukkaiden suhtautumista julkiseen taiteeseen. Myönteisimmin asiaan suhtautuivat oululaiset, joista 83 % haluaa taidetta arkiympäristöönsä, kuten asuinalueelleen, opiskelu- tai työpaikalle ja kirjastoihin. Julkista taidetta arvostettiin erityisesti myös pääkaupunkiseudun kaupungeissa Vantaalla (82 %), Helsingissä (81 %) ja Espoossa (81%). Suurista kaupungeista pienintä julkisen taiteen kannatus on Kouvolassa. Sielläkin kuitenkin lähes kaksi kolmesta asukkaasta (65 %) haluaa nähdä julkista taidetta.

Vastaajilta kysyttiin vuonna 2016 myös näkemystä kahdesta julkisen taiteen trendistä: katutaiteesta sekä taiteesta ja kulttuurista sairaaloissa ja hoitolaitoksissa. Vastaajista peräti 80 % on sitä mieltä, että sairaaloissa ja hoitolaitoksissa tulee olla mahdollisuus kokea taidetta ja kulttuuria. Katutaidetta, kuten seinämaalauksia ja laillisia graffiteja, toivoo kaupunkiinsa 68 %. Suurinta katutaiteen kannatus on Vantaalla (78 %), jossa taidemuseo Artsi on profiloitunut edistämään nimenomaan katutaidetta.

Lähteet:

Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja.
TNS Gallup 2014 ja 2016. Lue koko tutkimukset verkossa:
www.prosenttiperiaate.fi/tutkimukset

Prosenttiperiaatteen käsikirjan alkuperäinen painos. Julkaisija Prosentti taiteelle -hanke.
<https://prosenttiperiaate.fi/kasikirja/> (suomeksi)
<https://prosenttiperiaate.fi/handbok-om-enprocent-sprincipen-i-finland/> (ruotsiksi)
<https://prosenttiperiaate.fi/the-handbook-of-the-percent-for-art-principle-in-finland/> (englanniksi)

Esitys prosenttiperiaatteen edistämiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön prosenttiperiaatteen ohjausryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:50
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-533-4>

Taidetta arkeen – Ehdotus valtion keinoiksi edistää prosenttiperiaatetta osana julkista rakentamista, Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:5
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-202-9>

Taiteen edistämiskeskus prosenttiperiaatteen asialla 2014–2016. Taiteen edistämiskeskuksen Prosenttiperiaatteen kehittämissuunnitelman väliraportti 2016:
<http://www.taike.fi/documents/11580/0/Prosenttiperiaatteen+kehitt%C3%A4missuunnitelman+v%C3%A4liraportti+2014-2016/4669999c-e316-4433-a7f7-cdb8e9a9cef6>

Rakennetun omaisuuden tila ROTI 2017:
https://www.ril.fi/media/2017/2017-vaikuttaminen/roti-2017/taustat/roti-2017_painettu-raportti.pdf

Rakennetun omaisuuden tila ROTI 2019:
<https://www.ril.fi/fi/alan-kehitys-2/roti-2019.html>

Heinonen, Hanne: Prosentti taiteelle, työtä taiteilijoille. Pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto.
http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20160849/urn_nbn_fi_uef-20160849.pdf

Ingen regel utan undantag – Enprocentregeln för konstnärlig gestaltning av offentlig miljö, Konstnärsmännens 2013:
https://www.konstnarsnamnden.se/Sve/Nyheter/PDFer/Knamnden_Enprocentrapport_A5_2013_web_2.pdf

Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma. Toim. Maunu Häyrynen ja Antti Wallin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 258

Statens Konstråd: Rapport – Den offentliga konstens roll för boendemiljöer, 2017:
<http://www.statenskonstrad.se/wp-content/uploads/2017/05/rapport-den-offentliga-konstens-roll-for-boendemiljoer.pdf>

Taideohjelmia

Espoon julkisen taiteen periaatteet:
<http://espooprodfi.oncloudos.com/kokous/2019463013-20-1.PDF>

Helsingin Arabianrannan taidekävelyesite:
https://www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/esitteet/Arabianranta_FI.pdf

Jyväskylän Kankaan taiteen yleissuunnitelma:
<https://www.kangasverkko.fi/sisalto/prosenttikulttuuri>

Jämsän taideohjelma:
https://www.jamsa.fi/images/Ja%CC%88msa%CC%88n_taideohjelma.pdf

Lahden Ranta-Kartanon taideohjelma:
<https://www.lahti.fi/PalvelutSite/AluehankkeetSite/Documents/Ranta-Kartanon%20taideohjelma%20valmis.pdf>

Keski-Suomen Sairaala Novan taideohjelma:
<https://www.ksshp.fi/download/noname/%7BD4B39F9F-B5E1-4910-94F9-2A66F53BBA6%7D/64096>

Mikkelin taideohjelma:
<https://mikkeli.cloudnc.fi/download/noname/%7B4b6373d9-aed2-4663-9c74-2ed07b4b1009%7D/66187>

Porvoon Länsirannan taideohjelma:
https://www.porvoo.fi/library/files/57457de9ed6b97133700001a/porvoo_Lansirannan_taideohjelma_2014.pdf

Sipoon Nikkilän taideohjelma:
https://www.sipoo.fi/fi/kulttuuri_ja_vapaa-aika/kulttuuri/kulttuurisuunnittelua_nikkilassa_nikkilan_taideohjelma

Taide sairaalassa. T-sairaalan taidekokoelma 2013.
<http://www.vsshp.fi/fi/sairaanhoidopiiri/media-tiedotteet-viestinta/julkaisut/Documents/Taide%20sairalassa.pdf>

Tampereen kaupungin julkisen taiteen periaatteet:
<http://tamperetaidemuseo.fi/wp-content/uploads/2017/11/Tampereen-kaupungin-julkisen-taiteen-periaatteet.pdf>

Tampereen Vuoreksen taideohjelma (2014):
<https://vuores.fi/dokumenttipankki?task=document.viewdoc&id=332>

Tuusulan Rykmentinpuiston taideohjelma:
<https://www.rykmentinpuisto.fi/content/uploads/2015/05/Rykmentinpuiston-taideohjelma.pdf>